

Marksizmin UPDATE'i – Basit Bir Marksizm Eleştirisi

Meydan Gazetesi

26.04.2018

İçindekiler

İktidar ve Devlet Çelişkisi	6
Devrim Çelişkisi	8
Özgürlük ve Otorite Çelişkisi	10
İLK UPDATE'LER	12
MARKS VE ENGELS	13
1871 Paris Komünü Update'i	13
Sınıf Update'i	13
Sömürgecilik Update'i	14
LENİN	15
Emperyalizm Update'i	15
Devrim Update'i	15
Ekonomi Update'i	17
TROÇKİ	18
Sürekli Devrim Update'i	18
STALİN	19
“Tek Ülkede Sosyalizm” Update'i	19
Ekonomi Update'i	19
Faşizmle Uzlaşısı Update'i	19
ORTODOKS UPDATE'LER	21
Devrim Burada Ama İşçi Sınıfı Nerede?	22
MAO	23
Sınıf Update'i	23
İki Çizgi Mücadelesi Update'i	23
Kültür Devrimi: İlk Gençlik Update'i	23
Antagonist Çelişki Update'i	24
Aşamalı Devrim Update'i	24
Üç Dünya Tezi: Emperyalizm Update'i	24
ULUSAL KURTULUŞ MÜCADELESİ UPDATE'İ	24

CASTRO-KOMÜNİZM	26
Devrimci Savaş Update'i	26
Anti-Dogmatizm Update'i	26
BATI MARKSİZMİ	28
GRAMSCİ	30
Hegemonya ve İktidar Update'i	30
Diyalektik Update'i	31
LUKACS	32
Proletarya Update'i	32
Şeyleşme Update'i	32
FRANKFURT OKULU	34
Kültür Update'i	34
Devrimci Özne Update'i	34
Aydınlanma Update'i	34
Diyalektik Update'i	35
Yeni Sol Update'i	35
ALTHUSSER	37
Altyapı-Üstyapı, İktidar Update'i	37
OTONOMİST MARKSİZM	39
NEGRİ VE HARDT	40
Kapitalizm ve Devlet Update'i	40
Üretim Biçimi, Altyapı-Üst Yapı ve Emek Update'i:	40
Devrimci Özne Update'i	41
DİĞERLERİ	42
TARIK ALİ	43
Fundamentalizm Update'i	43
ALAIN BADIOU	44
Komünizm Update'i	44
ÉTIENNE BALIBAR	45
Demokrasi ve Yurttaşlık Update'i	45
HENRI LEFEBVRE	46
Mekan ve Üstyapı Update'i	46
Kent ve Sanayileşme Update'i	46

MARKS'TAN ETKİLENİP KENDİLERİNE MARKSİST DEMEDEN MARKSİZMİ ETKİLEYENLER	47
IMMANUEL WALLERSTEIN	49
Dünya Sistem Analizi	49
Marks ve Marksizm Hakkındaki Yorumları	49
DAVID HARVEY	51
Marksist Kuramın Mekansallaştırılması	51
Kapitalist Kriz ve Kent	51
MARKSİZMİN KADIN UPDATE'İ	52
Marks ve Engels'te Kadın Update'leri	54
Proleter Kadın Hareketi'nin Aklama Update'leri	55
Marksist Feministler ve Sosyalist Feministlerin Kesişim Update'leri	56
MARKSİZMİN LGBTİQ UPDATE'İ	58
Marksizmin Temelinde LGBTİ'lere Bakış	60
Gökkuşağının Kızılı mı, Kızıla Gökkuşağı Update'i mi?	60
MARKSİZMİN EKOLOJİ UPDATE'İ	62
Marksizmi Yeşile Boyamak	64

“Toplumsal bir kuramı incelediğimiz zaman, bunun yalnızca bir partinin programı olmakla ve toplumu yeniden yapılandırmakla ilgili belli bir takım idealleri dile getirmekle kalmayıp, çoğu kez belli bir felsefe sistemine, doğaya ve topluma ilişkin genel bir düşünceye bağlandığını da görürüz.” der Çağdaş Bilim ve **Anarşi**'de Kropotkin. Marksizmi incelemeye yönelik bir kaygının, bu unsurları gözden kaçırmaması gereklidir. Marksist toplumsal yapılandırma girişimleri ve parti programlarının anlaşılması için marksist felsefi sistemi, doğaya ve topluma ilişkin düşünceleri detaylıca incelemek gerekmektedir.

Baştan vurgulayalım; yazımızın iddiası, bir toplumsal kuramın değişmemesi, farklı ekonomik, siyasal ve toplumsal koşullara uygun bir söz ya da bir pratik üretmemesi gerektiği değildir. Düşüncelerin ve pratiklerin ortaya koyuldukları gibi kalmasında ısrar etmek dogmatizmdir.

Yöntemi diyalektik olan, “diyalektik materyalizmi” bilim olarak gören bir kuramdan değişmesini beklemek abestir. Çünkü, diyalektik karşıtlıkları kullanarak gerçekleştirilen bir akıl yürütme biçimidir. Değişim, bu akıl yürütme biçiminin merkezidir.

Ancak, düşüncedeki değişikliklerin mahiyeti önemlidir. Eğer yeni yorum, kuramın temelini değiştiren bir yorumsa; ortada yeni bir teori vardır. Diyalektik kurgulanırken, ortaya çıkan sentez, tezden de antitezden de bir şeyler taşır. Kuramı, bağlamdan koparmayan bu durumdur. Yazımızın iddiası, marksizmin içinde olduğu iddia edilen bazı yorumlamaların aslında düşüncede büyük bir kırılma yaptığı ve hatta bağlamdan koptuğudur. Bağlamdan kopan düşüncelerin durumuna içerlenen bir pozisyonda olmaktan ziyade, pozisyonumuz, anarşizmin 19. Yüzyılın ortalarından itibaren marksizmin karşısında koyduğu iddiaların, bu yorumlamalarda önemli bir referans noktasında bulunduğu iddiasında oluşumuzdur.

Yani 1800'lü yılların, I.Enternasyonal tartışmalarında konu edilen merkezîyet, iktidar, devlet vb. başlıkların marksizmin update'lerinde rastlanıyor oluşu, tartışmaların süreç içerisinde nasıl anarşizmin lehine evrildiğinin açık bir ispatıdır. Bu durumun, “biz demiştik”çilikten çok; “ayı tekrar keşfetmeye gerek yok”çuluk olduğunun altını çizelim. Marksizmin yüz yıl sonra tartışmaya başladığı başlıkların, yüzyıl öncesinde anarşist kuramın temellerini oluşturuyor olduğu gerçeği, kastımızın anlaşılmasında yardımcı olacaktır.

Bu arada, farklı dönemlerden ve farklı felsefi sistemlerden alınan unsurların kullanılmasının diyalektik olmadığını, eklektik yöntem olduğunu yeri gelmişken vurgulayalım.Eğer update yetersiz kalınan bir alanı düzeltmeye yönelik bir çabaysa, bu update'leri anlamak düşüncenin ve pratiğin sıkıntılarını ortaya koymak; sıkıntının kuramın özünde mi, yoksa başka bir yerde mi olduğunu anlamak açısından önemlidir. Bu update'lere geçmeden önce, tüm update'leri de ilgilendiren birkaç saptama yapmak, kuramın içindeki çelişkilerden bahsetmek update'lerin neden yapıldığını anlama noktasında yardımcı olacaktır.

İktidar ve Devlet Çelişkisi

İktisadi ve sınıfsal güçlerin siyasal meseleleri genel olarak belirliyor olduğu görüşü marksizmin merkezinde yer alan düşüncedir. Marks'ın Kapital'inin de özünü oluşturan düşünce; tarihsel, toplumsal, siyasal yapıları belirleyen şeyin ekonomi olmasıdır. Her ne kadar siyaset toplum üzerinde belirleyici bir güç gibi görünüyorsa da, temelde bir üretim tarzına dayanan toplumsal ilişkiler siyaseti belirler.

Marks, Yahudi Sorunu'nda, siyasal kurtuluşun, insanın gerçek kurtuluşu olmadığını vurgular. Ona göre ekonomik güçler topluma hükmeder. Devlet, belirleyici değildir, ekonomik güçler tarafından belirlenendir. Genç döneminde geliştirdiği bu düşünce, sadece kendi kuramında değil, sonraki yorumcularının da yorumlarında başat rol oynar. Oysa, bu yorumların ortaya çıkış nedenlerinden biri, devletin belirleyici ve özerk iktidar oluşunun fark edilmesidir.

Tanrı ve Devlet'te, Bakunin Marks'ın "sefaletin siyasal köleliğe" etkisini vurgularken "**siyasal köleliğin, yani devletin sefaleti sürdürücü ve çoğaltıcı rolü**"nü es geçtiğini vurgular.

Aslında, bu meselede yani devlet üst başlığında marksizmdeki ilk update, Marks'ın kendisi tarafından gerçekleştirilmiştir. *Louis Bonaparte'nin 18. Brumaire*'indeki devlet tanımı, ekonomik bir sınıfın dolayımı olmayan bir devlettir. Önceden sınıfsal tahakkümün bir aygıtı olarak tanımlanan devlet, bonapartizm update'i ile, görece özerk bir aygıt haline gelmiştir. Devletin devrimci değişim ve kurtuluş için bir güç olarak kullanılabilmesine olanak veren bu aygıt, sonraki yorumcular aracılığıyla kapitalizme ve burjuvazinin ekonomik hakimiyetine karşı kullanılabilir kılar. Ancak bu update'ler, kendi tahakküm mantığına sahip devletin varlığını reddeder; oysa bir iktidar aygıtı olarak devlet, **devrim** esnasında nesnel bir kurtuluş aracı olarak kullanılamaz. Devleti, sınıf çıkarlarına bağlı olmayan bonapartist yorumlara karşı, devletin sınıfsal tahakküm aygıtı olduğunu öne süren update'ler de vardır. Bu iki update'in varlığının sebebi, devlet teorisine ilişkin yorumlardaki çelişkidir.

Devlet, burjuvazinin yükselişinden bağımsız olarak kendi tarihine sahiptir. Bu tarihsel arka plan, onu devrimin önünde engel kılar. Kropotkin, *Devlet: Tarihsel Rolü* yazısında, "*Biz, devlette, yalnızca onun fiili biçimini ve tahakküm varsayılabilen tüm biçimlerini değil ama onun hakiki özünü, toplumsal devrimin önündeki engeli görürüz.*" der.

Aynı zamanda, devlet, üretim güçlerinin belirlenmesi noktasında önemli bir aktördür. Devlet, gereksinim duyduğu zor araçlarının gelişimine izin vererek kendisi için verimli olan üretim güçlerini cesaretlendirir. Bu durum, altyapı-üstyapı ilişkilerini tersine çevirir.

Devrim eliřkisi

Hegel'deki "mutlak tin"ın kendini gerçekleştirmesindeki aracı tarih; Genç Hegelciler'de bu araç, tarihsel süreci anlayan birey; Marks'taysa bu tarihsel süreci anlayan ve bunu değiştirecek bir sınıftır. Bu sınıfın kim olduğunu sorgulamadan, proletaryanın toplumdaki çelişkilerin üstesinden gelecek olan sınıf olduğunu söyleyelim.

Proletarya, kapitalist toplum ile komünist toplum arasındaki "geçiş süreci"nde siyasal iktidarı, devleti, araçsallaştırarak uygulayacak sınıftır. Marks, *Komünist Manifesto*'da proletaryanın siyasal üstünlüğünü tüm sermayeyi burjuvaziden derece derece söküp alacağından ve üretim araçlarını devletin elinde merkezileştirmek için kullanacağından bahseder. Dolayısıyla devrimin amacı, devlet iktidarını yıkmak değil ele geçirmek ve devam ettirmektir. Devletin, geçiş sürecinden sonra alacağı hal, Engels'in *Anti-Dühring*'te iddia ettiği gibi "sönümlenme" olacaktır. *Devrimden Sonra*'da Marks, siyasal tahakkümün, sınıfsal tahakküm sonlandıktan sonra "kendiliğinden" sonlanacağından bahseder. Oysa geçiş süreci devletin siyasal iktidar uygulayamayacağı tarihsel bir yalandır. SSCB'den Küba'ya tüm geçiş süreçleri, siyasal iktidarın kendini sadece toplumsal muhalefete değil, halka dayattığı bir süreç olmuştur.

Geçiş süreci ve üretim araçlarının devletleştirilmesi gibi başlıklar kuramın update'lerinde önemli yer tutsa da devrimci özne başlığı tartışması önemlidir. **Proletarya, her ne kadar tüm toplumsal çelişkilerin üstesinden gelecek sınıf olsa da tarihsel konumunu fark edip bu gidişe dur diyecek sınıf değildir.** Peki bu kimdir? Devrimci öznenin kim olduğu sorusuna verilen yanıtlar, 19. yüzyıldan günümüze çeşitlilik göstermiştir. Bu tartışmanın içinde soyut-somut emek tartışmalarından öncü parti, öncü gençlik... tartışmalarına geniş yelpazede birçok tartışma mevcuttur.

Özgürlük ve Otorite Çelişkisi

Marksist program, siyasal iktidar ve tahakkümün artması ve kapitalizmin farklı (devletli) biçimiyle sürmesi idi. Marksist işçi devleti, toplumdaki çelişkileri çözmeyecek, aksine kalıcılaştıracaktı. Emeğin bölünmesi, endüstriyel hiyerarşi ve hatta yeni bir sömürücü sınıfın doğuşu... Bakunin, *Politik Felsefe*'de, "Yeni bürokratik sınıf, burjuva sınıfının işçileri ezip sömürdüğü gibi, işçileri ezip sömürür." der. Sosyalist **devrim** iddiasındaki tüm siyasal işleyişlerde olduğu gibi.

Marksizmde komünist toplumun tohumları kapitalizm içinde var olur ve komünizm kapitalist toplumun kurumlarından doğar. *Gotha Programı'nın Eleştirisi*'nde Marks, devlet aygıtı gibi eski topluma ait kurumların, yeni topluma geçiş için kullanılabileninden bahseder. Bu, marksizmin Hegelci doğasından kaynaklanır; eski toplumun unsurları, yeninin zorunlu bir parçasıdır. Ama özgürlük asla otorite aracılığıyla gelmez.

"Bir devrim, kesin olarak, var olan en otoriter şeydir; nüfusun bir bölümünün geri kalan bölüm üzerinde silah, süngü, top yardımıyla üstün gelmesi eylemidir." der Engels, *Anarşizm Üzerine* metninde. Neden marksizmin devrim anlayışıyla anarşizmin devrim anlayışının farklı olduğunun en büyük özeti.

İLK UPDATE'LER

MARKS VE ENGELS

Marksizmi keşfetmek söz konusu olduğunda Marks'ın gençlik dönemi yazdıklarına hatta en çok etkilendiği kişi olarak değerlendirilen Hegel'e yeni bir dönüş, daha doğrusu Marks'ı Hegel'le okumak söz konusudur. Bu keşif, Karl Marks'ı genç ve olgun dönemlerine dahi ayırmakta; bu ayrıma temel olarak bilimsel sosyalizm konu edilmektedir. Bu ayrımı yapanlara göre Genç Marks asıl olarak felsefeyle uğraşmakta olup özellikle bu dönemi ekonomi bilimi alanına geçiş için hazırlık olarak değerlendirilmektedir. Tarihsel materyalizmin ilkelerinin belirlendiği söylenen *Alman İdeolojisi*'ne doğru giden yolda *1844 El-yazmaları*, *Yahudi Sorunu*, *Feuerbach Üzerine Tezler*, *Sefaletin Felsefesi* ve *Kutsal Aile*'de yazılanlar da Genç Marks'ın eserleri olarak değerlendiriliyor.

Yabancılaşma, insan doğası ve ekonomi politik kavramlarının bu dönemin ana gündem maddelerini oluşturduğu belirtilir. Ancak bu yazıda felsefi olarak değerlendirilen bu kavramları değerlendirmek yerine fiili durumlara yönelik update'ler merkeze alınıyor.

1871 Paris Komünü Update'i

“İlk kez Şubat Devrimi'nde ve daha önemlisi proletaryanın ilk kez iktidarı iki ay boyunca elinde tuttuğu Paris Komünü'nde edinilen pratik deney karşısında bu program, bazı ayrıntıları bakımından, bugün eskimiş bulunuyor.”

Marks ve Engels,

Komünist Parti Manifestosu

1848 Devrimleri'nin (Fransa'da Şubat ayında başladığı için Şubat Devrimi olarak da adlandırılır) öneminin marksizm açısından büyük olmasının sebebi, devrimin nasıl gerçekleşeceği konusunda başlattığı tartışmalardır.

18 Mart 1871 günü ilan edilen ve 71 gün boyunca süren, yalnızca Fransa'yı değil tüm dünyayı etkilemiş ilk özyönetim deneyimlerinden biri olan Paris Komünü ise marksizmin en büyük update'i almasına neden olur.

Marksizmin 1871'e gelmeden hemen hemen nihai şeklini aldığını vurgulamak gerekir. 1864'te kurulan Uluslararası İşçi Birliği (I. Enternasyonal) çalışmalarına katılan Marks ve Engels'in teorileri ışığında proletaryayı örgütleme çalışmalarına girişmesi ve Kapital'in ilk cildinin 1867'de çıkması gibi marksizm açısından önem taşıyan “büyük olaylar”ın yaşanması, buna kanıttır.

Paris Komünü üzerine Marks'ın yazdıklarından öne çıkan husus, Komün'den parlamenter özellikler değil hem kuralları belirleyen hem de belirlediği kuralları uygulayan bir kurul olarak bahsetmesidir. Ancak update'leri incelerken dikkat edilmesi gereken bir mesele burada açığa çıkmaktadır. O da özellikle Paris Komünü söz konusu olduğunda bu devrimci hareketin gerçekte ne olduğu ve neyi kanıtladığıdır. **Paris Komünü marksistlerin iddia ettiği otoriter bir yönetimi kanıtlamaz, aksine devrimin otoriter olduğu veya olacağı söylemlerini bizzat yanlışlar.** Paris Komünü değerlendirilirken marksizmin update'e ihtiyaç duyduğunu bizzat Marks ve Engels'in dahi kabul ettiğini akıldan çıkarmamak gerekir.

Sınıf Update'i

Komünist Parti Manifestosu'nun ünlü girişinde Engels'le birlikte “*Şimdiye kadarki bütün toplumların tarihi, sınıf savaşmaları tarihidir.*” diyen Marks, sınıfın açık bir tanımını yapmamıştır. Hatta zaman

içinde değişen durumlara kendi update'ini kendisi yapmıştır. 1844 *El Yazmaları*'nda "genel olarak nüfus artık sadece iki sınıfı var: işçi sınıfı ile kapitalistler sınıfı" denilirken ve *Kapital*'in Engels tarafından hazırlanan ve Marks'ın ölümünden sonra basılan üçüncü cildinde Marks, ücretli-emekçiler, kapitalistler ve toprak sahiplerini üç büyük sınıf olarak tanımlamaktadır. Marksizmin önemli iddiaların biri örneğin kapitalizmin ilerleyen aşamalarında orta sınıfın yok olacağı savıyken günümüzde en çok dile getirilen ve sürekli update ihtiyacı duyulan konuların başında orta sınıf geliyor.

Engels'ten Marks'a giden bir mektupta da burjuva ulus, burjuva aristokrasisi ve burjuva proletaryasından söz edilmektedir.

Sömürgecilik Update'i

"Öyle görünüyor ki sanki tarih bu halkın tamamını, içinde bulunduğu kalıtsal budalalıktan çıkarabilmek için önce sarhoş etmek zorunda kaldı."

Karl Marks,

Çin'de Avrupa'da Devrim

(Afyon savaşı sırasında Çinliler için)

Marksizmde enternasyonalizm her fırsatta vurgulansa da hiçbir zaman farklı "uluslar" arasındaki sorun çözülememiştir. Marks ezilen halkların kaderiyle "devrimden önce" ilgilenmemiş, ardından gelen marksistler de karşılaştıkları sorunları bir türlü çözememişlerdir.

Marks, İngiltere'ye yerleştikten sonra New York Tribune adına muhabirlik yaparken Hindistan özelinde sömürgecilik uygulamalarına ilişkin yazılar yazmıştır. Marks, başta ileri kapitalist olarak işaret ettiği devletlerin ekonomik anlamda gördüğü ilerletici gücünü vurgularken "uygarlaştırıcı güçlerin" yaptıklarını kavramaya başlayınca kendisi update getirmiştir. Çünkü Marks ve Engels, esas kurtarıcı gücün Avrupa ülkelerindeki işçi hareketi ve sosyalist hareket olacağına inanıyorlardı. Bu hareketler, henüz sosyalizmi benimseyecek kadar gelişmemiş olan sömürgeleri de kurtaracaktı.

Marksizm ancak daha sonra update getirerek yayılcılığa karşı bütün hatlarda direniş ve emperyalizmin yerleştiği bölgelerde sömürgeci hâkimiyetine mümkün olduğu kadar çabuk son verilmesi çağrısında bulundu.

"Bohemya'da yeni bir kan banyosu hazırlanıyor. Avusturya askeriyesi Bohemyalılar ile Almanların barış içinde bir arada yaşamaları olanağını Çek kanına bulamıştır... Ayaklanmanın sonucu önemli değil; Almanların Çeklere karşı bir imha savaşı artık yegâne mümkün çözüm olarak kalıyor."

Engels,

"Die Polendebatte in Frankfurt" Neue Rheinische Zeitung

Hegel'in "**tarihsiz halklar**" kavramından etkilendiği açık olan Marks ve Engels, sadece proleter devrimin ileri gelişmiş kapitalist ülkelerde gerçekleşeceğini ve dünyanın geri kalanını sosyalizme götüreceğini iddia etmiyor; bu ülkelerin dayatmalarına maruz kalan "tarihsiz halklara" karşı ön yargıyla yaklaşıyorlardı. Örneğin Engels, yukarıdaki satırda görüldüğü üzere, Çeklere karşı bir imha savaşının yegane çözüm olarak kaldığını belirtebiliyor.

Erken yazılarında Marks ve Engels küçük devletleri gelişme yolunda bir engel olarak gördüler. Engels, küçük devletleri lanetlemede İsviçre'nin geçmişte Avusturya'dan bağımsızlığını kazanmasını kınayacak kadar ileri gitti; Engels'e göre tarihinde ilk kez ileri bir devlet olan Avusturya'nın önünde hiçbir engelin olmaması gerekiyordu.

LENİN

Emperyalizm Update'i

Marksizmin iddia ettiği üzere ileri gelişmiş kapitalist devletlerde sosyalist devrim gerçekleşmemiştir. Aksine bir avuç "ileri ülke" dünyanın büyük bir çoğunluğunu sömürgeleştirdi. Birçok marksist bu durumun, Marks ve Engels'in hayatlarının sonuna doğru ortaya çıktığını söyleyerek onların bunu görememelerini normal karşıladı. Marksistler tam olarak burada Lenin'in söylediklerini öne çıkarmaktadır.

Lenin eski ve bugünkü diyerek kapitalizmi dönemlere ayırdı. Ona göre bugünkü kapitalizmde serbest rekabetin yerini tekellerin hüküm sürmesi almıştır. Lenin bu duruma emperyalizm diyerek emperyalizmi, en kısa tanımıyla **kapitalizmin tekeli aşaması** olarak adlandırdı. Bugünkü kapitalizmi belirleyen temel özellik, en büyük girişimcilerce kurulmuş tekel birliklerinin egemenliğidir. Yani kapitalizmin en yüksek aşaması olan emperyalizmin kaçınılmaz sonucu, en büyük kapitalist güçlerce toprakların bölünmesidir.

İlginç olarak değerlendirilebilecek bir nokta da Lenin'in sömürge politikasını değerlendirmesinde yatmaktadır. Lenin'e göre sömürgecilik de emperyalizm de kapitalizmin çağdaş döneminden hatta kapitalizmden önce vardı.

Devrim Update'i

"Öncü uygar ülkelerin birlikte davranmaları, en azından proletaryanın ilk kurtuluş şartlarından biridir."

Marks

"Bugünkü Rusya'da özgün olan şey, proletaryanın bilinç ve örgütlenme düzeyinin yetersizliğinden ötürü iktidarı burjuvaya vermiş olan devrimin birinci aşamasından, iktidarı proletaryaya ve köylülüğün yoksul katlarına devredecek olan ikinci aşamasına geçiştir."

Lenin

Lenin emperyalizm tanımıyla "zayıf halka" teorisini geliştirmektedir. Bu teoriye göre geri kalmış ekonomiler ve emperyalist güçler arasında geri kalmış ekonomilerin sömürülmesine karşı bir mücadele verilmektedir. Geri kalmış ekonomilerdeki emperyalist politikalara karşı mücadelelerle emperyalist ülkeler arasında diyalektik olarak bir ilişki bulunmaktadır. Bu diyalektik ilişkiyi bir zincir olarak değerlendiren Lenin, zincirin en zayıf halkasının devrimci dönüşümü tetikleyebileceğini iddia eder. Tahmin etmek zor olmamakla birlikte bu halka Rusya'dır. Yani devrim, en ileri gelişmiş kapitalist ülkelerden değil tam anlamıyla kapitalist olarak değerlendirilemeyecek bir ülkeden de başlayabilir.

Sosyalist devrimin Rusya'dan da başlayabileceğini söyleyen Lenin'in önünde çözmesi gereken bir sorun olarak devrimin hangi yolla gerçekleştirileceği çıkıyor. *Nisan Tezleri*'nde Lenin ikili iktidar olarak adlandırdığı geçici hükümet ile işçi ve asker vekilleri sovyetlerinin varlığına atıfla burjuva devriminin tamamlandığını iddia ederek geçici hükümete destek verilmemesini savundu. Böylece marksizmin yanına leninizm kelimesini getiren başlıca update, Lenin'in devrime giden yolda parlamenter uygulamalar kullanmayı dışlaması ve şiddeti öne çıkarması oluyor. Böylece iktidar, iddiasına göre proletaryaya geçiyordu.

"Ama Rusya'da, hızla gelişen kapitalist vurguna ve henüz gelişmekte olan burjuva toprak mülkiyetine karşılık, toprağın yarısından fazlasına köylülerin ortaklaşa sahip olduklarını görüyoruz. Şimdi sorun şudur: Büyük çapta zayıflamış olsa bile, gene de, ilkel bir ortak toprak sahipliği biçimi olan Rus obşina'sı,

doğrudan doğruya komünist ortak mülkiyetin üst biçimine geçebilir mi? Ya da tersine ilk önce Batının tarihsel evrimini oluşturan aynı çözülme sürecinden mi geçmelidir?

Buna bugün verilebilecek tek yanıt şudur: Eğer Rus Devrimi, Batıdaki bir proleter devriminin habercisi olur ve bunlar böylelikle birbirlerini tamamlarlarsa Rusya'daki mevcut ortak toprak sahipliği, komünist bir gelişmenin başlangıç noktası olabilir.”

Marks ve Engels

Komünist Parti Manifestosu

Rusya o zamanlar marksizm sözlüğünde bütün Avrupa gericiliğinin son büyük yedek gücü olarak değerlendiriliyordu. Rusya'da yaşanan devrimci sürecin bir şekilde marksizme bağlanması gerekiyordu. Sonraki marksistler, Rusça basım için Rusya özelinde söylenen bu sözü alarak Batıdaki proleter devrim için işaret fişeği verildiğini iddia ettiler.

1917 Devrimi gerçekleşirken dünya savaşı da bir yandan devam ediyordu. Rusya'nın savaştığı devletlerden devrimcilerin de azımsanmayacak güce sahip olduğu Almanya'yla savaş söz konusuydu. Lenin, 1915 yılında yayınlanmış olan bir makalesinde, Rusya'da devrimin proletaryayı iktidara getirmesi halinde proletaryanın tüm savaştan ülkelere ezilen bütün uluslara özgürlük tanınması koşuluyla derhal barış önereceğini yazıyordu. Reddedileceği açıktı. “O zaman” diyordu Lenin, “savaşacağız. Ve Avrupa'nın sosyalist proletaryasını kendi hükümetlerine karşı ayaklanmaya teşvik edeceğiz.”

Ama öyle olmadı. Bolşevikler arasında görüş ayrılıkları vardı. Almanya'da devrimsel süreci başlatacak bir devrimci savaşın sürdürülmesinden yana olanlardan derhal barış yapılmasından yana olanlara kadar birçok isim vardı. Lenin ikinci gruptandı.

Avrupa'da sosyalist devrimin gerçekleşmesi zorunlu ve gerçekleşeceği de şüphesiz diyordu “*Ayrı ve İlhakçı Bir Barış Anlaşmasının Derhal Sonuçlandırılması Sorunu Üzerine Tezler*”de Lenin. Ancak devamında “*Bununla birlikte, Rus sosyalist hükümetinin taktiklerinin Avrupa ve özellikle de Alman sosyalist devriminin önümüzdeki altı aylık zaman dilimi (ya da buna yakın bir süre) içinde gerçekleşip gerçekleşmeyeceği sorusunu belirlemeye yönelik girişimlere tabi kılınması bir hata olur.*” diye de ekledi. Rus ordusunun durumundan da dem vurulmakla sonuç olarak Almanya'da gerçekleşecek bir devrime umut bağlamama üzerine kurulan bir gerekçelendirme söz konusu oldu.

Başta devrimci bir savaşın sürdürülmesinden yana olanlar çoğunlukta ve Lenin'in barış önerisi kabul edilmezken Almanya'nın ilerlemesi üzerine proletarya diktatörlüğü Sovyetler ile emperyalist Almanya arasında “teslimiyetçi” bir barış yapıldı. Devrim, gelişmiş kapitalist devletlerde başlamadığı gibi onlara da sıçrayamamış gibi duruyordu. Peki devrim nasıl başarılı olacaktı?

***** Proletarya Diktatörlüğü Update'i**

İşçi sınıfı, hazır bir devlet makinesini ele geçirip onu kendi hesabına kullanmakla yetinemez.

Marks

Fransa'da İç Savaş

Lenin, *Devlet ve Devrim* kitabında devletin niteliği üzerine ihtiyaç duyulan update'i getirmektedir. Lenin'e göre zora dayanan devrim olmaksızın, burjuva devlet yerine proleter devleti geçirmek olanaksızdır.

Lenin, *Komünist Manifesto*'da yıkılan devlet makinesinin neyle değiştirileceğine yönelik sadece soyut çözümler olduğundan dem vurmaktadır. Asıl olarak temel alınması gerekenin 1871 Paris Komünü sonrası Marks'ın yazdıkları olduğunu belirterek update'ini gerçekleştirir: “*Biz işçiler, kapitalizm tarafından daha önce yaratılmış bulunan şeyi hareket noktası alıp, kendi işçi deneyimize dayanarak, sert bir disiplin, silahlı işçilerin devlet iktidarı tarafından korunan demirden bir disiplin kurarak, büyük üretimi, biz kendimiz örgütleyeceğiz.*”

Lenin, *Devlet ve Devrim*'de Marks'ın Paris Komünü üzerine yazdıklarından yola çıkarak anarşistleri çürüttüğünü ilan ettiği zaman bilmeden marksizmin çürümüşlüğüne ortaya koyuyordu. Marks'ın hayranı ve resmi biyografyacısı olan Franz Mehring'e kulak vermek gerekiyor: “*Komünist Manifesto*'daki düşünceler, asalak devletin yok edilmesine yönelik şiddetli bir üslupla başlayan Fransa'da İç Savaş adlı çalışmada düzülen övgülerle bağdaşmıyordu ... Hem Marks hem de Engels bu çelişkinin farkındaydı ve *Komünist Manifesto*'nun Haziran 1872'de yapılan yeni bir baskısına yazdıkları önsözde düşüncelerini tek-

rar gözden geçirdiler ... Anarşistlerle mücadele halinde olan Engels, Marks'ın ölümünden sonra, tekrar orijinal Manifesto'yu esas aldı ... eğer bir ayaklanma birkaç basit emirle devletin baskıcı mekanizmasını tamamen ortadan kaldırmayı başarabilmişse, bu Bakunin'in hiç ödün vermeden savunduğu yaklaşımının doğrulanması anlamına gelmez mi?"

Zamanında Marks'ın yaptığı update temel gerçeği görmezden geldi. Aynı gerçeği görmezden gelmekte ısrar eden Lenin'le birlikte böylelikle özgürlüğe nefes aldırılmayan en büyük bürokratik devletlerden birinin oluşumunu görmek kaçınılmaz oldu.

Ekonomi Update'i

"Savaş Komünizmi'nin özüne uygun olarak aslında köylünün yalnızca artı ürününe el koymamız gerekirken zaman zaman yalnızca artı ürününe değil fakat köylünün yiyeceği için gerekli olan hububata el koyduğumuz da olmuştur. Ordunun ihtiyaçlarını karşılamak ve işçileri beslemek için bu yola başvurduk."

Lenin

Savaş komünizmi, Rus İç Savaşı döneminde Sovyetler Birliği tarafından yürürlüğe konan ekonomik politikalara verilen bir isimdir. İç savaşın kazanılması için uygulamaya konulduğu belirtilen bu politikalar büyük bir update anlamına gelmektedir. **Bu politikalar kapsamında grevler yasaklanmış, işçi olmayanlara gösterilen işlerde çalışma zorunluluğu getirilmiş, halkın aç kalmaması için köylünün elindeki tarımsal fazla ürüne el konulması kararlaştırılmış ve gıda başta olmak üzere diğer birçok ihtiyaç maddesinde karne uygulanmasına başlanmıştır.** Elinde kendisi için ayırdığı gıdayı dahi almak isteyenlere rıza göstermeyecekleri göz önüne alındığında askeri politikaların en ücra yerlere kadar dayatıldığı rahatça söylenebilir. Köylülerin ürünlerine el koyulması da büyük tepki toplamış, köylüler de bu dayatmalara karşılık topraklarını ekmeyerek veya daha az ekerek karşılık vermeye çalışmıştır.

Tambov Köylü Ayaklanması gibi ciddi bir ayaklanmanın yanında devrimcilikleriyle ünlü **Kronş-tad** denizcilerinin kanlı bastırılan ayaklanması direkt olarak Savaş Komünizmi'ni bitirmemiş olsa da iktidarı tehditkar hale gelmesi nedeniyle etkisinin yüksek olduğu açıktır. Ürünlerin zorlamı durdurulmuş ve bunu yerine vergi uygulaması getirilerek köylünün elindeki artı ürünü piyasaya sokması sağlanmaya çalışılmıştır. NEP'in (Yeni Ekonomi Politikası) bazı bolşevikler tarafından dahi eleştirilen yönü budur, piyasa ekonomisi olarak adlandırılan uygulamaların devreye sokulması.

Savaş Komünizmi uygulamalarının aksine **NEP, Lenin tarafından geçici bir önlem olarak adlandırılmamış; köylülüğü yeniden biçimlendirme aracı olarak değerlendirilmiştir.** Marksizmin tarihsel materyalizm söylemleri altında belirttikleri ilerleme silah zoruyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. NEP'in komünist ilkelere ihanet olduğunu iddia eden bir muhalefet de oluşmuştur. Lenin'in ölümünden sonra Stalin ile birlikte sanayileşme hamlesine geçilmek adına NEP uygulamalarına da son verilmiştir. Stalin döneminde ekonomi politikalarının komünist ilkelere ihanet olduğunu iddia edecek bir muhalefet de kalmamıştır.

TROÇKİ

Sürekli Devrim Update'i

Sürekli devrim, Troçki'nin marksizmin üzerinde çok da fazla kalem oynatmadığı sömürge ve yarı sömürge olarak adlandırılan ülkelerdeki marksistlerin devrim stratejilerini belirlemeye yönelik bir update'dir. Troçki, sürekli devrim update'ini sürekli olarak Lenin ve Marks'a dönerek meşrulaştırmaya çalışmakla birlikte ileri kapitalist ülkelerde sosyalist devrime giden devrimci sürecin başlamamasından dolayı ortaya çıkan ihtiyaç üzerine geliştirilmiştir. Buna göre ileri kapitalist ülkelerde olsun sömürge-yarı sömürge olarak nitelendirilen ülkelerde olsun devrimci süreç ancak proletaryanın öncülüğünde gerçekleştirilebileceği söylenmektedir. Buna göre burjuva devrimlerinin gereklerini de ancak proletarya yerine getirebilir.

STALİN

“Tek Ülkede Sosyalizm” Update’i

“Devrimin tek ülkede yer alması olanaklı olacak mıdır? Hayır, Dünya pazarını yaratmış olan büyük sanayi, yeryüzündeki bütün halkları ve özellikle de uygar halkları öylesine birbirine bağlamıştır ki her halkın başına gelecekler bir ötekine bağlıdır... Komünist devrim, bu yüzden, hiç de salt ulusal bir devrim olmayacaktır; bu, bütün uygar ülkelerde, yani en azından İngiltere, Amerika, Fransa ve Almanya’da aynı zamanda yer alan bir devrim olacaktır.”

Engels

Stalin denilince akla gelen ilk update tek ülkede sosyalizmdir. Stalin, Sovyet iktidarını ele geçirip zaman içerisinde iyiden iyiye kendisine bağlarken marksizme ihtiyaç duyduğu update’leri getirmekten geri kalmadı. Ekonomi update’i beş yıllık planlar olurken sosyalizm update’i de tek ülkede sosyalizm oldu. Beş yıllık planlar, tek ülkede sosyalizme uygun olarak yalıtık bir ekonomi modeli oluşturulabileceği iddiasıyla ortaya atılmış ve sürdürülmüştür.

Tek ülkede sosyalizm update’i Stalin tarafından ortaya atılmasına rağmen bu update’in detaylarını Buharin hazırlamıştır. Bu update’e göre az gelişmiş olmasına rağmen Rusya gibi tek bir ülkede sosyalizmin geliştirilebileceğini savunulmaktadır.

Stalin liderliğindeki Sovyetler sonraki yıllarda tek ülkede sosyalist devrimin değil komünist devrimin de gerçekleştirildiğini duyurmuşlardır.

Ekonomi Update’i

Stalin, iktidarı ele geçirdikten sonra sürekli olarak gelecek saldırı ihtimallerini öne çıkararak ona göre update geliştirmiştir. Beş yıllık planlarla getirilen ekonomi update’i direkt olarak tek ülkede sosyalizm ve faşizmle ilgilidir.

Stalin, iktidarını iyice sağlamlaştırdığına emin olduktan sonra Lenin’in köylülüğü dönüştürmede bir araç olarak kullandığı NEP’i yeterli sermayenin biriktiğini belirterek kaldırdı. Bunun yerine Sovyetleri tek ülkede sosyalizm update’i doğrultusunda sanayileşmiş bir ülkeye dönüştürme hedefini koyduğunu belirterek beş yıllık planla ekonomik alanda atılımlar yapmaya girişti. Tahmin edileceği üzere beş yıllık planın süresi bitmeden planın başarıyla uygulandığı duyuruldu.

Faşizmle Uzlaşma Update’i

Molotov-Ribbentrop Paktı olarak da bilinen **Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı**, İkinci Dünya Savaşı’ndan 1 hafta önce Sosyalist Sovyetler ile Faşist Almanya arasında imzalanmıştır. Bu anlaşma sadece marksistleri değil liberalleri dahi şok etmiştir.

Stalin’in faşist olmayan emperyalist güçlerin faşist Almanya’ya saldırmamasını Almanya’nın Sovyetler Birliği’yle savaşa itildiği olarak yorumladığı bilinmektedir. Anlaşmanın yapılmasına giden süreçte Yahudi olan Rus Dışişleri Bakanı Litvinov’un görevden alınarak yerine Molotov’un getirilmesi, Sovyetler’in Faşist Almanya’yla müzakere için herhangi bir engel çıkmamasını amaçladığı açıktır.

Saldırmazlık paktıyla birlikte gizli bir protokol imzalanmıştır. Bu protokole göre Batı Polonya’nın, Almanya tarafından işgaline Sovyetler herhangi bir tepki vermeyecek; karşılığında Sovyetler’e de Doğu

Polonya bırakılacaktı. Ayrıca bu gizli protokolde Baltık devletleriyle de ilgili çeşitli pazarlıkların olduğu bilinmektedir.

1917 Devrimiyle Rus marksistlerle Batılı marksistler arasında çeşitli update'lerle görülen uzaklaşma bu saldırmazlık paktıyla deyim yerindeyse öldürücü darbeyi yemiştir.

ORTODOKS UPDATE'LER

Marksizmin update'leri içerisinde belki de Marks ve arkadaşlarıyla hem teorik hem pratik anlamda en organik ilişkiye sahip, adeta "Marks'ın idealleri gerçek olsaydı işte böyle olurdu" dercesine savunulan deneyimlerin başında 1917 Ekim'i, Lenin ve Leninistler gelir. Marks'ın devrimin nereden başlayacağı konusundaki kehanetlerinin yavaş yavaş boşa düşmeye başladığı bir yüzyılda dünyanın ezilen halkları bir **isyan** dalgasıyla sarsılmaktaydı. Bölgesel reaksiyonlardan uzun soluklu adalet mücadelelerine, reform hareketlerinden halkların kurtuluş mücadelelerine kadar birçok alanda ezilenlerin dünyası özgürlük ve devrim fikirleriyle çalkalanmaktaydı.

Tarihsel sıraya uygun düşecek şekilde önce Lenin ve Rus Devrimi'nden kısaca bahsedecek (zira yazının ana iskeletini şekillendiren marksistler yoğunluklu olarak Leninist akımdaki kişi ve örgütlenmeler) sonrasında Mao Zedong ve Çin Devrimi, ulusal kurtuluş mücadeleleri başlığı altında Enver Hoca, Tito, Ho Chi Minh, Güney Amerika'da Fidel Castro, Che Guevara ve Avro-komünizmin marksizmi update ettikleri kısımlara yoğunlaşacağız.

Devrim Burada Ama İşçi Sınıfı Nerede?

"Daha başından itibaren liberal atın Rus devrimci yarışının koşucularından biri olmadığı sonucuna vardı."

Eric Hobsbawm

Kısa 20. Yüzyıl Tarihi

Lenin'in belki de Marks'ın aşamalı devrim anlayışından ilk kopuşunu simgeleyen bu sözler, devrim düşüncesiyle ilk karşı karşıya gelişi simgeliyordu. O zamana kadar toplumsal dönüşüme yönelik şaşmaz bir kılavuz olduğu iddia edilen yetmezmiş gibi geleceğin toplumuna ve dönüşümün nasılına dair kehanetlerde bulunan Marks'ın düşüncelerinde ters giden bir şeyler vardı. Avrupa'da, işçi sınıfının ve sanayileşmenin geniş bir ölçeğe yayıldığı bir coğrafyadan beklenen devrimler tarihi tam tersi bir seyir izliyor, devrimci dalga feodalizmle boğuşan Rusya'dan duyuluyordu.

Ancak Rusya'da henüz işçi sınıfı yoktu. Rus köylüsü sömürülmekten bıkmış usanmış otoritelere bir son vermeye, ekip biçtiği toprağı eline almaya karar vermişti. **Marksizmin kalıplarına sığmayan devrim, marksizmi değiştirdi.** Köylü update'ini tamamına erdirecek isim ise Çin tarihine bir anarşist olarak dahil olup sonrasında dümeni marksizme kıran Mao Zedong olacaktı.

Bu düşünsel değişimler marksizmin pratiğindeki ilk büyük update'leri oluşturdu. Daha sonra Mao ve Castro tarafından bir hayli törpülenecek ilkelerdeki değişimin ilk habercileriydi.

MAO

“Marksizm-leninizm hiçbir zaman bütün doğrular üzerine olan bilgiyi özet halinde vermemiştir. O, yalnızca pratik yoluyla doğru bilgiye çıkan yolları açmıştır.”

Mao Zedong

Teori ve Pratik

Mao'nun iktidarı döneminde Marksizme bir çok update oldu. “Büyük İleri Atılım”, “İki Çizgi Mücadelesi”, “Kültür Devrimi”, “Antagonist Çelişki”, “Yeni Demokrasi” ve “Üç Dünya Tezi” başlıkları altında inceleyeceğimiz bu update'ler ideolojinin birçok değişmezini nesnel koşullar nedeniyle revize etmek zorunda kaldı.

Sınıf Update'i

“Çin gibi yarı sömürge ülkelerde baş çelişki ile (proletarya ve burjuva) öteki çelişkiler arasındaki ilişki karmaşık bir durum gösterir.”

Mao Zedong

Çinli otoriter komünistler, iktidarı ele geçirdiğinde Rusya'dakine benzer bir manzarayla karşılaştı. Nüfusun büyük bir kısmı, geçimini toprağa bağımlı olarak sürdürüyordu. Ancak burada işçi sınıfının devrimci gücünü bırakın, varlığından bahsetmek neredeyse imkansızdı. Pekin'de başlayan büyük bir sanayi hamlesine girişildi. Köylüler topraklarından koparılıp işçileştirilmeye başladı. Sonrasında mülk sahipleri (milli burjuvazi diye adlandırılıyor) ile beraber ılımlı bir dönüşüm gerçekleştirebilmek için işçileştirilen işçilerin emeği üzerinden bir kar payı üretildi. **Ezen ezilen ilişkisi “devrim” yıllarında “komünist” devlet aracılığıyla yeniden üretildi.**

İki Çizgi Mücadelesi Update'i

Çin'in dönüşüm sürecindeki temel uğraklardan biri de “geçici demokratikleşme hamlesi” olarak da nitelendirilebilecek “Yüz Çiçek Açsın, Yüz Fikir Birbiriyle Yarışsın” kampanyasıydı. Komünist Parti'nin teröründen bunalan halka bir nefes alma şansı tanıyan bu süreç bir yandan geçici bir özgürlük alanı yaratmış olsa da sonrasında “karşı-devrimci” olarak suçlanacaklar için bir tuzak olarak kullanılma amacı taşıdığı anlaşıldı. Bu dönemde gelişmesine izin verilen parti içi muhalefet sonrasında sistematik bir biçimde ortadan kaldırıldı.

Kültür Devrimi: İlk Gençlik Update'i

Maoizm ideolojisinde kavram olarak belki de en çok kulaklarımıza çalınan “**Kültür Devrimi**” hadisesi, mücadele yöntemlerine ilişkin bir düşünce değişiminden ziyade belli amaçlar doğrultusunda pratik bazı uygulamalar dizisinden ibaretti. Mao'nun talimatıyla harekete geçen Kızıl Muhafızlar isimli gençlik örgütlenmesi bütün bir Çin genelinde Kültür Devrimi'ni başlattı. Ülkede feodalizmi simgeleyen eski olan her şeyin yok edildiği bu dönemle birlikte marksizme sonrasında 68 gençlik hareketleriyle devrimci yönü keşfedilen gençlik update'i eklenmiş oldu.

Antagonist Çelişki Update'i

“Bizim halk hükümetimiz halkın çıkarlarını gerçekten temsil eden ve halka hizmet eden bir hükümettir. Böyle olduğu halde hükümet ile halk kitleleri arasında hala belli çelişkiler vardır. Bu çelişkiler şunlardır; devletin çıkarları ve ortak çıkarlar ile kişisel çıkarlar arasındaki çelişkiler, yöneticiler ile yönetilenler arasındaki çelişkiler; bazı devlet memurlarının halk kitleleriyle ilişkilerinde bürokratik uygulamalardan doğan çelişkiler. Bütün bunlar halk arasındaki çelişkilerdir.”

Mao Zedong

Antagonist (uzlaşmaz) çelişki işçi-patron çelişkinin temel çelişki olmadığını “zamanın somut koşulları” ışığında coğrafyadan coğrafyaya değişebilecek çelişkiler olduğunu söylüyordu. Çin toplumunun antagonist çelişkisi ise toprak sahipleri ile köylüler arasındaki çıkarlar kavgasıydı. Toplumsal mücadeleler içerisinde, anarşizmin ezen ezilen arasındaki uzlaşmazlığa yaptığı vurgu bir yanda dururken bir coğrafyanın gerçekliğine ve devrimci dönüşümüne göz yummanın imkansızlığı Marksizmin ilkesel açmazlarının pratik sonuçları olarak sürekli düzeltilmeye çalışıyordu.

Aşamalı Devrim Update'i

“Diktatörlüğümüz, işçi sınıfı önderliğinde işçi-köylü ittifakına dayanan bir halk demokrasisidir.”

Mao Zedong

Marks'ın öngörülerinde sınıf savaşmaları tarihi içerisinde feodalizmden sonra bir burjuva devrimi gerçekleşmesi gerekir. Ancak Çin'de burjuvalardan önce komünistlerin iktidarı ele geçirebilmesi, en çok komünistleri şaşırtmıştı. İlk kez Lenin'le form değiştirmeye başlayan devrim düşüncesi, Mao'yla ortodoks anlamındaki son noktalarından birine ulaştı.

“Yeni Demokrasi” ya da “Yeni Demokratik Devrim” tezleriyle anlatılmak istenen şey basitti. **“Komünistlerin yardımıyla” halkı kapitalist bir üretim-tüketim-dağıtım ilişkisine ardında komünizme ulaştırma çabasıydı. Bu amaca hizmet etmesi için dörtlü bir ittifak kuruldu; işçi sınıfı, köylü sınıfı, şehir küçük burjuvazisi ve milli burjuvazi.** Yani komünist iktidar, halkın yaşantısını bir avuç sömürgecinin eline “kontrollü bir şekilde” aldığı gibi iade ediyordu.

Üç Dünya Tezi: Emperyalizm Update'i

Uzun yıllar sosyalist blok devletler olarak ekonomik ve siyasi ilişkilerini sürdüren SSCB ve Çin, Stalin'in “tek ülkede sosyalizm”i ilan etmesiyle sarsılmaya başladı. Komintern'in sosyalist dünya devrimine hizmet etme amacından çıkarılıp, SSCB'nin devlet çıkarlarına hizmet eden ülkeler haline getirilme çabası birçok parça için iplerin koptuğu nokta oldu. Çin, artık SSCB'yi emperyalist olarak görmeye başladı. Bu minvalde, üç dünya tezi şekillendi. Üç Dünya Tezi'ne göre dünya, ABD'nin temsil ettiği kapitalist emperyalist dünya, SSCB'nin temsil ettiği sosyal emperyalist dünya ve geriden kalan ezilen ülkeleri sınıflandırmak için kullanılıyordu.

Maoist düşünce, marksizmi bir çok açıdan update etti. Bu update'ler tanımını yaptığımız üzere mücadele biçimlerini şekillendirip geliştirmekten ziyade ideolojinin temelindeki açıklıkları kapatmak üzerine kuruldu.

ULUSAL KURTULUŞ MÜCADELESİ UPDATE'İ

Sosyalistlerin “ulusal kurtuluş mücadeleleri” biz anarşistlerin ise “halkların özgürlük mücadeleleri” olarak ele aldığımız bazı deneyimlerde marksizmin update'i meselesinde önemli uğraklar oldu. Ho Chi Minh, Enver Hoxha, ve Josip Broz Tito'dan bahsedilecek bölümde yoğunluklu olarak devrimler tarihi

ve pratik olan bu deneyimlerin ışığında update'lere bir yenisini eklemekten çok var olan update'lerin bir parçası olan isimlerle karşı karşıya kalıyoruz.

Arnavutluk'ta verilen özgürlük mücadelesinden sonra iktidarı ele geçiren Enver Hoxha, "Tek ülkede sosyalizm" ve "anti-revizyonizm" başlıkları altında alternatif bir sosyalist hat çizmeye çalıştı. Stalin sonrası değişen SSCB'nin karşısında daha tutucu ve politik çıkarları kapsamında destalinizasyon karşıtı tavır alan Enver ve partisi, yeni iktidarların SSCB'de devrime ihanet ettiğini ilan etti. Marksizme getirilen update'ler noktasında, ulusal kurtuluş mücadeleleri meselesinden beslenen ve Leninist parti modelini birebir kopyalayan Hocaizm, 1967 yılında devlet gibi bir kuruma ilk kez "ateist" takısını getirdi. Enver Hoxha'nın anti faşizm, Titoculukla mücadele, Yugoslavya'yla olan siyasi karşı karşıya gelişlerle daha milli çizgideki bir komünizm anlayışı oturtuldu.

Yugoslavya'da ise benzeri bir süreç Josip Broz Tito eliyle gerçekleşti. Tek ülkede sosyalizme muhalefet, SSCB gölgesinde bağımsız bir güç olmaya çalışan diğer tüm öteki devletler için olduğu gibi Tito'da da sabitti. Tito'nun marksizmi update ettiği yegane kısım ayrı bir federasyon çağrısı oldu. Balkan ülkelerinin kendine ait ayrı bir federasyon kurması gerektiğini öneren Tito, SSCB'yle de arayış açmamaya çalışarak ayrı bir mücadele hattı oluşturmaya çalıştı.

Asya kıtasına yüzümüzü çevirdiğimizde ise yine bir halk hareketi karşımıza çıkar; Ho Chi Minh ve Vietnam. Ho Chi Minh'in ayrıksı bir siyaset üretme noktasındaki kısırlığı onu Komintern'in anti-empyrialist halk cephesi siyasetlerinin yalnızca bir uygulayıcısı olmaktan kurtaramadı.

CASTRO-KOMÜNİZM

Marksizme ortodoks update'ler içerisindeki hem silahlı mücadelenin karakteri konusunda, hem de işin felsefi kısmındaki en büyük değişiklikler Mao'yu saymazsak Fidel Castro ve Che Guevara eliyle eklendi. **Devrimci anarşist Sam Dolgoff'un "Castro-Komünizm" olarak tariflediği bu akım, öncelikle devrimin nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin fikir ayrılıklarıyla başladı.**

Devrimci Savaş Update'i

"İzole edilmiş, ulusal örgütlenmeden ve politik çalışmadan yoksun, sadece askeri patlayıcı rolünü üstlenen yalın ve iskelet halinde foko teorisi oldukça ütöpik bir anlayıştı."

Regis Debray, 1967

İberya'da Franco faşizmine karşı savaşmış bir gerilla olan Regis Debray, temelindeki foqoismo'nun temelindeki isimdi. Küçük, 15-20 kişilik gerilla gruplarına verilen bu ismin teorisi ise devrimin fokoist grupların eylemleriyle gerçekleşebileceğine yönelik bir bakış oldu. Sonrasında Debray, kendi modelinin bazı noktalarına eleştiriler getirecek olsa da özellikle Guevara'nın Güney Amerika ve Afrika ülkelerinde halk mücadelelerine yaklaşımı, foko teorisinin başarıya ulaşacağına yönelik mutlak bir inanç üzerinden şekillendi. Sonrasında Guevara'nın Bolivya'daki başarısızlığı, Küba yönetiminin de bu yaklaşıma olan inancını değiştirmesini destekledi.

Anti-Dogmatizm Update'i

Diğer tüm marksizm update'leri gibi Che Guevara da Marks'ı gelecek için yazdıklarından çok genel geçer çözümlerini bağlamında değerlendiriyordu. Onun için Marks, "gelişebilen, gelişmek zorunda olan" bir bilimin kurucusudur.

Marks ve Engels'in Güney Amerika üzerine düşünceleri hakkında ise rahatça "günümüz için kabul edilemez olan bazı ırk ve milliyet teorileri" olduğundan bahseder. Hümanizm konusunda ise öncüllerinden farklı olarak ısrarlı bir vurgu yapan Guevara ve Castro, devrimci ya da marksist bir hümanizme ihtiyaç duyulduğunu söylüyordu. Fidel Castro 1959 yılında halka açık bir konuşmasında Küba Devrimi'ni hümanist bir devrim olarak niteliyordu.

Guevara ve Castro'nun özgün bir eklentisi olmayan, Mao'nun pratik çözümlerini üzerinden Çin'de hayata geçirdiği sanayi hamlesine benzeyen bir atılım da fokoculukta olduğu gibi sonrasında rafa kalkan bir proje olarak yarıda kaldı.

*** Avro-Komünizm: Demokrasi Update'i

"Sosyalizm, eğer demokratik yoldan, kapitalist devletin kurumlarından yararlanılarak kurulabilecekse, -proletarya diktatörlüğü- kavramı elbette gereksiz hale haşe geliyordu. (...) Avrokomünist partilerin tamamı her türden diktatörlük kavramının kabul edilmez olduğunu ilan ederek proletarya diktatörlüğü hedefini 70'lerde programından çıkardı."

Daryl Glaser, David M. Walker

Marksizmin update'leri arasında devlet başlığı altında ilk pratik düzenlemeler Avrupa'nın göbeğinde ortaya çıkan birkaç komünist partiyle gerçekleşti. Ortaya çıkışları 1960-70'li yıllara tekabül eden İtalyan Komünist Partisi (PCI), İspanya Komünist Partisi (PCE) ve Fransız Komünist Partisi (PCF)

ile bu akımdan etkilenen bazı İsveç, Belçika ve Britanya'daki bazı komünist partiler Avro-komünizm kategorisinde değerlendirildi.

“*Sovyet sosyalizmine ve Batı Avrupa sosyal demokrasisine üçüncü bir alternatif*” şeklinde tanımlanan bu örgütlerin ortak özellikleri SSCB tipi sosyalizme eleştirel bir bakış farklı uluslar için farklı yöntemler kullanılmalı düşüncesi sosyalist toplumun demokratik olması gerektiği ve insan haklarını korumak zorunda olduğu şeklinde özetlenebilir.

Avro-komünizm, o döneme kadar radikal marksizm içerisinde yalnızca dönemsel/stratejik tartışmalarda konuşulmuş demokratik düzen, parlamento, gibi aygıtları mücadelesinin merkezine koymasıyla ayrıksı bir yerde durdu.

Bu bir anlamda devlet tanımını da bütünüyle değiştirmek anlamına geliyordu çünkü Marks'ın proletarya diktatörlüğüne geçişte bir araç olarak gördüğü devlet aygıtı avro-komünistlerde amaç haline gelmişti.

Avro-komünizm bir kavram olarak söz konusu partiler tarafından benimsenmedi. Ancak bu partiler siyasetlerini dönemsel koşullara uydurmak olarak nitelendiriyordu. Yıllar içerisinde çoğu güçlerini kaybederek ya seçim aldatmacası arasında eriyip gitti ya da sağ siyasete yakınlaşıp ilkelerini tümüyle yitirdi.

BATI MARKSİZMİ

Marksizm, özellikle Ekim Devrimi'nden sonra devrimciler ve entelektüeller tarafından sorgulanmaya başlamıştır. Ortodoks marksizm olarak adlandırılan diyalektik materyalizm, yapısal olarak diyalektik olan değişmez ekonomik yasaların tarihin başlatıcısı olduğunu söyler. Bu anlayışa göre insanların amaçlarının rolünü dikkate almamak gerekir çünkü bunlar da maddi nedenlere bağlı olarak açıklanan şeylerdir. Böylelikle bir tarihsel aşamadan diğerine doğru -komünizme varmasıyla doruk noktasına ulaşan- ilerleme doğal bir gereklilik olarak görülür. Kendi içerisinde pek çok çelişkiyi barındıran kapitalizm, işçi sınıfının (proleterya) ezilmişlik koşullarına karşı yekpare ayaklanmasına neden olacaktır. Bu ayaklanma proleterya diktatörlüğünü getirecek ve proleterya diktatörlüğünün ardından komünizme geçilecektir.

1. Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiğinde, gelişmiş bir kapitalist toplum olan Almanya'nın toplumsal devrim sürecine girmesi beklenirken, 1920'li yıllardan itibaren Avrupa'da, özellikle İtalya ve Almanya'da faşizm yükselişe geçmiştir. Keza 1917'de Rusya'da pratiklenen Ekim Devrimi, Marks'ın teorisinin tamamen zıddını söylemektedir. Tarıma dayalı bir ekonomisi bulunan ve devrimci özne olarak işçilerden çok köylülerin yer aldığı bir pratik deneyimlenmiştir. Update edilen marksizm, ortodoks marksizmin reddini bu temellere dayandırmaktadır.

GRAMSCİ

Antonio Gramsci (1891-1937)'ye göre merkezi insan etkinliği, ekonomi değil politikadır. 1922 yılında, yaşadığı İtalya'da faşizmin zaferini görmüş olan Gramsci devrimci işçi hareketinin de büyük bir yenilgisine tanık olmuştur. İtalya Komünist Partisi'nin kurucularından olan Gramsci, Mussolini'nin iktidara gelmesinin ardından 1926'da bir suikast girişimi bahane edilerek tutuklanmıştır. Marksizme "çeşitli katkılar" yaptığı ileri sürülen Hapishane Defterleri'ni hapishanede geçirdiği 11 yıllık süreçte yazmış ve yayımlamıştır. Bu eser Gramsci'nin düşünsel değişimini ve Marksizme getirdiği "alternatif" yaklaşımı açıkça göstermektedir.

Hegemonya ve İktidar Update'i

Gramsci, marksizmde o zamana değin geçmeyen bir kavramı kullanmıştır: hegemonya. Bu kavram, burjuva değer ve normlarının bağımlı sınıflar üzerindeki ideolojik hakimiyeti anlamına gelmektedir.

Marksist teoride altyapı, ekonomik temeli; üstyapı ise hukuki, siyasal, ahlak, din vb. oluşumları içerir. Altyapı, yani ekonomik temel, üstyapıyı etkiler. Gramsci'nin burada ortaya koyduğu tez ise sınıf bilincinin gelişmesinde üstyapının önemidir. İşçileri sınıfsal rollerini anlamaktan alıkoyan sadece ekonomik süreçlerdeki konumlarına ilişkin kavrayış eksiklikleri değildir. İşçi sınıfını kendini gerçekleştirmekten alıkoyan sadece din gibi özel kurumlar da değildir. Devlet sadece burjuvazinin baskı aygıtı anlamına gelmez, aynı zamanda burjuvazinin hegemonyası anlamına da gelmektedir. Yöneticilerin baskısının değil "dünya görüşünün" yönetilenler tarafından kabul edilmesinde yattığına ilişkin görüştedir. Yani **Gramsci'ye göre Marks'ın burjuva sınıfının devlet aygıtını baskıyla elinde tutması tamamen yanlış veya eksik bir çözümleneydi!**

Gramsci'nin geleneksel Marksizmi iki şekilde tersine çevirdiği savunulur. Bunlardan ilki, Gramsci'nin üstyapının altyapıyı etkilediğini söylemesi, diğeri ise sivil toplumun politik toplum üzerindeki önceliğini vurgulamasıdır. Hegemonya kavramına ilişkin bir diğeri önemli nokta, egemen sınıfın bir aygıtının, ahlaki ve entelektüel liderliği yoluyla diğeri aygıtları üzerinde denetim uyguladığı bir süreçtir. Aynı zamanda, egemen sınıfın kendi dünya görüşünü kapsayıcı ve evrensel olarak yerleştirmek için siyasal, ahlaki ve entelektüel liderliğini kullanmaya, bağımlı grupların çıkar ve gereksinmelerini biçimlendirmeye yönelik başarılı girişimlerini içerir.

Gramsci'nin "hegemonya"sı belli başlı bir kaç aygıttan oluşmaktadır. Bunlar; okul aygıtı, kültür aygıtı, (müze, kütüphane gibi), enformasyon örgütlenmesi, yaşam çerçevesi, kentleşme. Gramsci bu aygıtları yalnızca yönetsel ve teknolojik olarak görmez, tıpkı üretim sistemindeki gibi siyasal içerikle var olduğunu söyler.

Gramsci'nin Marks'tan farklılaştığı bir nokta da devlet kavramına ilişkindir. Üstyapı olarak devlet, kapitalizmin aşılmasında ikincil olmaktan ziyade birincil bir konumda bulunmaktadır. Ona göre devlet, burjuva sınıfının potansiyel açıdan tümüyle kapsayıcı bir grup olarak oluşumundan hareketle, bireylere sanki burjuvazinin içine alınacaklarmış gibi normlar ve yasalar dizgesine yükselen hegemonya aygıtıdır. Yani Marks'ın söylediğinin aksine, devletin varlığı, tarihsel olarak kapitalizmin aşılmasının önünde bir engel teşkil ediyordu!

Diyalektik Update'i

Gramsci'nin Marks'tan ayrıştığı bir diğer nokta, Hegel'in diyalektiğini kullanmış olmasıdır. İnsanın tarihte benzersiz bir özne olduğunu düşünmektedir ve gerçekliğin gelişiminde insanın rolünün Marks'ın tarif ettiği gibi pasif değil, etkin olduğunu söylemektedir. Marksizmin özellikle Engels gibi evrimci-pozitivist bir anlayışta olmasının tamamen karşısında duran Gramsci, Marks'ın materyalistler tarafından yanlış yorumlandığını, Marksizmin tamamen hümanist bir ideoloji olduğunu öne sürer.

Gramsci, tüm bunlar değerlendirildiğinde; Marks, Engels ve Lenin'den tamamen farklı bir şey söyleyerek marksizme bir update yapmıştır. Burjuvanın varlığını korumasında şiddet tekeli elinde bulundurmasıyla değil, proletarya üzerinde hegemonya kurmasıyla açıklar. Sınıfların varlığını sürdürmesinde ve "sınıf bilinci"nin sürdürülmesinin engellenmesinde üstyapının rolünü vurgular. Bu bağlamlarda Gramsci'nin hegemonya alt başlığında "devlet" anlayışına tamamen bir update yaptığı görülür.

LUKACS

Georg Lukacs marksizmin Engels tarafından evrimci- pozitivist bir çizgiye çekilmesine karşı çıkmıştır. 1923'te yayınladığı *Tarih ve Sınıf Bilinci* kitabında Hegel'in etkisi açık olarak görünür. Lukacs'a göre tarihin öznesi ve nesnesi arasında bir ayrım bulunmamaktadır. Marks, insanı nesneleştirerek tarih sürecinin çok dışında bırakmıştır. Lukacs, Marks'ın Hegel'deki devrimci yönünü ortaya çıkardığını söyler. Böylece Marks aracılığıyla da tarih teorisini materyalist bir konuma sokmayı amaçlamıştır.

Proletarya Update'i

Lukacs, işçi sınıfının devrimci hareketini öngören -toplumsal devrimin işçi sınıfı tarafından gerçekleştirileceği- marksizm anlayışını reddeder. Ortodoks marksizmi eleştirerek başladığı *Tarih ve Sınıf Bilinci*'nde, Rus Devrimi deneyimi ile işçi sınıfının haricinde bir öznenin (köylüler) devrimi gerçekleştirdiğini söyleyerek, yegane devrimci özne olduğunu reddetmiştir. Lukacs'ın yaklaşımına **proletaryasız devrim** denebilir, ancak devrimci özne olarak herhangi bir kesimden söz etmez. Aynı zamanda marksizmin salt ekonomizm olarak görülmesine de şiddetle karşı çıkar. Her ne kadar altyapı üstyapıyı belirliyor da olsa, Marks'ın kuramının merkezi olarak ekonomi politikası görmez.

Marks'ın kuramını marksizm yapan ekonominin toplumsal ilişkilerin merkezinde olması ve ekonominin (altyapının) üstyapıyı (devlet, ideoloji, hukuk, ahlak, din) etkiliyor olduğu tezine karşı çıkmak, marksizmin kendisine karşı çıkıp yerine bambaşka bir tez koymak anlamına gelir. Aynı şekilde işçi sınıfının olmadığı bir devrim düşüncesi de marksizmin tamamen baştan yazılması, update edilmesine denk düşmektedir.

Şeyleşme Update'i

Marks'ın "yabancılaşma" kavramını geçirdiği özellikle *1844 Elyazmaları*, Lukacs'ın kitabı yayınladığı yılda henüz farklı dillere çevrilmemiştir. Bu yüzden marksizm içerisinde, özellikle ortodoks marksizmin de yükseltilmesiyle birlikte, yabancılaşma kavramının marksizme dahil olup olmadığı büyük bir tartışma konusu olmuştur. Lukacs'ın "şeyleşme" kavramını yaratırken Marks'ın *Kapital*'inde geçen "meta fetişizmi"nden etkilendiği düşünülür.

Lukacs'ın "şeyleşme"si ile en basit haliyle kast edilen; kişinin kendi faaliyetini, kendi emeğini, onun kendisine nesnel, insandan bağımsız bir şeymiş gibi gösterendir. Şeyleşmenin, işçi sınıfı için bir kişilik bölünmesine yol açtığını söylemektedir. Bu ilişkiler çerçevesinde işçi, emeğini piyasada özgürce, yine kendi özgür iradesiyle satıyormuş gibi düşünür. Ancak öte taraftan, toplumsal ilişkilerin bütününe şeyler arası ilişkiler haline gelmesiyle işçinin kendisi de bir meta, bir "şey" haline almıştır. Bu nedenle, **işçi sınıfı diye bir özne toplumda bulunmamaktadır**. İşçi sınıfı denilen bir öznenen bahsedebilmek için "bilinç sıçraması"na ihtiyaç vardır. Bu noktada Lukacs, psikolojik bilinç ile potansiyel bilinç olarak iki ayrım koyar. Psikolojik bilinç, işçinin günlük yaşam mücadelesini temsil eder. Eve ne kadar eklemek götüreceği, ne yiyip ne giyeceği, ne kadar maaş alacağı vb... Potansiyel, yani aşılabilir bilinç ise sınıf bilincinin aktif yanını ortaya koyar. Psikolojik bilinç yanlıştır ve aşılması gerekir. Ancak *Tarih ve Sınıf Bilinci*'nde proleterin psikolojik bilinci nasıl aşıp potansiyel bilince ulaşacağına değinilmez.

2. Enternasyonel'in ardından Lukacs, "ideoloji" kavramını Marks'ın aksine pozitif olarak kullanmaya başlar. Marks'ta ideoloji "doğru duruma ilişkin yanlış düşünce" iken Lukacs'ta ideoloji "yanlış duruma

ilişkin doğru düşünce”dir. Bu durum Lukacs’ın ortodoks marksizmi tamamen reddetmesi, bu anlayışın ekonomizmi ve siyasi pasifliği getirmesinden kaynaklanır. Siyasi pasiflikten kastı ise revizyonizmdir.

FRANKFURT OKULU

Frankfurt Okulu, 1923 yılında kurulan Frankfurt Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü'nün sosyoloji, siyaset bilimi, psikanaliz, tarih, estetik, felsefe, müzikoloji gibi farklı disiplinlerden bir araya gelen bir düşünce akımının ifadesidir. Kurucusu Max Horkheimer (1895-1973) tarafından “**Eleştirel Teori**” olarak adlandırılır. Eleştirilen ise, geleneksel marksizmdir. 1930'lu yıllardan itibaren çevrilmeye başlayan Marks'ın elyazmaları ve “yabancılaşma” kavramını geçirdiği yazıları Frankfurt Okulu için önemli bir dayanak noktasıdır. O zamana değin diyalektik materyalizmin ve pozitivistizmin haricinde marksizmin felsefi de bir temeli olduğu Frankfurt Okulu temsilcilerince söylenmiştir. Frankfurt Okulu'nun hala marksist çevrelerce eleştiriliyor olmasının nedeni ise, kendisini tamamen akademik bir alanda var etmesi, siyasi hiçbir dayanağının ve pratiğinin olmamasıdır.

Kültür Update'i

Frankfurt Okulu'nun, marksizme bir “kültürkritik” aşıladığı iddia edilir. Marksizmin o güne değin felsefi olarak ifade edilmemesi, sanata ilişkin herhangi bir açılımının olmaması Frankfurt okulunun temsilcilerinin başlıca kaygılarını oluşturmuştur. Bu nedenle **marksizmde eksik kalmış olan “kültürün” Frankfurt okulu aracılığıyla marksizme eklendiği savunulur**. Eleştirel Teori'nin tüm temsilcileri, insanı tarihin öznesi ve yaratıcısı olarak gördüklerinden, Gramsci ve Lukacs'ın devamcıları olarak yorumlanırlar. Aynı zamanda marksizmin şiddetle karşı çıktığı idealizmi Kant'tan bu yana benimsediklerini söylemektedirler.

Devrimci Özne Update'i

Marks ve Engels'in teorisi devrimci özne olarak proletaryayı gösterir. Ancak Lukacs gibi, Horkheimer da bu konudan emin değildir. Proletaryayı, toplumu harekete geçirici ve dönüştürücü görmekle beraber yekpare devrimci öznenin proletarya olmadığını söyler. Bu noktada Horkheimer sınıfın “ileri gelenleri” ile sınıfın geri kalanı arasındaki ilişkiyi vurgulayarak Lenin'e bir update yapar. İleri gelenden kasıt, bir parti ve onun liderliğidir. Horkheimer'ın odağı parti değil, eleştirel teoridir. Yani önemli olan öncü sınıf değil, felsefi temeldir.

Aydınlanma Update'i

1930'lu yılların başında Frankfurt Okulu ve özellikle Horkheimer'ın doğal bilimlerle ilgili benimsedikleri Lukacs'ın *Tarih ve Sınıf Bilinci*'nde ana hatları çizilenlerle çoğunlukla aynıydı. Horkheimer *Bilim ve Buhran Üzerine Açıklamalar*'da şöyle söylemektedir: “*Marksist toplum kuramında bilim, insani üretim güçleri arasında sayılır... Bilimsel bilgi, üretici güçlerin ve diğer türde üretim araçlarının kaderini paylaşır: Onların uygulama ölçekleri hem onların gelişim düzeyleriyle hem de insanların gerçek ihtiyaçlarıyla derin bir karşıtlık içindedir. Aydınlanmayı da hakimiyetine almış olan daha iyi bir topluma yönelik ilgiyi, mevcut toplumu ebedi olarak kurma teşebbüsü ile ele geçirildikçe, bilimin içine sınırlayıcı ve örgütsüzleştirici bir an katıldı. Olmaya değil de, varlığa yönelen bir yöntem, toplumun verili biçimini eşit ve kendini yineleyen bir mekanizma olarak görme eğilimine karşılık geldi.*”

Horkheimer ve Theodor Adorno (1903-1969)'nun birlikte yazmış oldukları 1944'te yayımlanan *Aydınlanmanın Diyalektiği*, açıkça marksizmin beslendiği Aydınlanma'ya **meydan** okumuştur. **İtalya'da faşizmin, Almanya'da nazizmin yükselişte olması hatta zafer kazanmasını sorumlusu olarak Aydınlanma düşüncesini gösterirler.** Onlara göre Aydınlanma Avrupa'yı karanlığa, barbarlığa sürüklemiştir. Bilimin ve teknolojinin gelişmesinin Aydınlanma'dan bu yana yükseltilmesi nazizmi yaratmıştır.

Aydınlanmanın Diyalektiği'nde Marksist pratiklerden farklı olarak değinilen bir başka konu ise "genel oy hakkı" düşüncesidir: *"Her halükarda, oy pusulası düşüncesine yol açan gelişmelerin temeli, bütün özel enerjileri film stüdyosundan savaş alanına, emeğin bir tek, eşit ve soyut bir biçimine evrensel olarak indirgenmesidir. Ancak bu tür koşullardan daha insani bir koşula geçiş gözlenmiyor, çünkü kötüyü de iyiye de aynı şey oluyor."*

Diyalektik Update'i

Adorno'nun 1966'da yayımladığı kitabı *Negatif Diyalektik* hem Hegel'in hem Marks'ın diyalektiğinin radikal bir yorumlaması olarak görülür. Günümüz marksistlerinin sıklıkla örnek gösterdikleri Adorno'nun bu kitabı özellikle "otonomist marksistler" tarafından çok "devrimci" bir kitap olarak görülmektedir.

Avrupa'daki 68 hareketini etkilediği öne sürülen bu kitapta diyalektiğin temel kavramlarından biri "özdeşsizlik"tir. Özdeşsizlik bütüne katılmama, kitle ve tüketim toplumuna katılmamak demektir. Hegel ve Marks'tan farklı olarak "bütünsellik" düşüncesinin zıttıdır. Yine aynı kitapta Adorno, Marks'ı sınıfsız bir topluma tarih aşamalarla ulaşacak tezine tamamen karşı çıkmaktadır. Hegel'den bu yana süren pozitif diyalektik anlayışının toplumsal mücadeleler kapsamında bir uzlaşma yarattığını söylemektedir. Bu bağlamda Adorno sadece marksizmi değil, marksizmin örgütlenme tarzına da karşı çıkmaktadır. Ekoloji, LGBTİ mücadelesi gibi farklı mücadele alanlarının yaratılması Adorno'nun tarih içerisindeki "süreklili mücadele" anlayışına denk düştüğüne dair yorumlanmıştır. Kitle ve tüketim toplumuna katılmayan birey kendi özgür iradesiyle her zaman bir mücadele içerisinde var olacaktır.

Adorno, Lenin'in "öncülük" anlayışını eleştirir. Önderin izinden gitme düşüncesinin bireyin bağımsız düşünmesini engellediğini ve bireyleri tek bir kişiye bağımlı kıldığını savunuyor. Tıpkı Lukacs gibi, partinin bütünlüğü ve partinin öncülüğüyle proletaryanın bütünlüğüyle kapitalizmin aşlamayacağını savunmaktadır. Yani kapitalizmi devirecek olan işçi sınıfı ve işçi sınıfının bilinci değildir!

Yeni Sol Update'i

Bugün marksist tartışmaların temelinde duran "yeni sol" kavramı Herbert Marcuse (1898-1979) ile başlamıştır. Marcuse'nin Frankfurt Okulu'ndaki yeri Horkheimer ve Adorno'ya kıyasla daha farklı bir pozisyonadadır. Marksizme Freudyen bir açılım getiren Marcuse, özellikle son dönem çalışmalarında ekonomik ihtiyaçların bütünleşme ve baskı aracı haline geldiği düşüncesinden hareketle, ekonomik ihtiyaçlardan daha fazla "insani" ihtiyaçlara yönelmiştir.

Marcuse'e göre Marks'ın teorisinde proletaryanın rolü kapitalizmin mutlak bir yansımasıdır. Marks işçi sınıfının sefilleşmesinden kaynaklanan toplumsal kutuplaşmanın proleter devrim açısından yaşamsal olduğunu söyler; diğer taraftan kapitalizmin dönemsel krizini basit bir siyasi çelişki olmaktan öte yapısal bir çelişki olduğunu ileri sürer. Üretici güçler, onunla birlikte, onun altında ilerlediği örgütlü teknik koşullara işaret eder. İmalat, makine sanayi, otomasyon endüstrisi üretim güçlerinin farklı düzeyleridir. Bunların sahiplenilmesiyle çelişki içerisinde bulunan üretici güçler; bilimi, gelişmiş iletişimi, yüksek eğitim düzeyini ve içselleştirilmiş disiplini barındırır. Böyle olduğunda, Marks'ın söylediğinin aksine bu bir sefilleşme değildir. İşçi sınıfının denetim altına alınması ve örgütlenmesi için gerekli olan

koşulların ortadan kaldırılmasıdır. İşte bu noktada Marcuse, devrimi gerçekleştirecek bir işçi sınıfından bahsetmenin olanaksızlığını vurgular.

1964'ta yazdığı *Tek Boyutlu İnsan* ve 1972'de yazdığı *Karşı Devrim ve İsyan*, toplumsal hareketler noktasında el kitabı niteliğinde olan kitaplardır. *Tek Boyutlu İnsan* 68 öğrenci hareketlerinin önemli bir kaynağı olarak görülür.

Tek Boyutlu İnsan'ın doğrudan öğrenci hareketi içerisinde kendini var etmesinin nedeni okulların kapitalizmin içselleştirilmesini sağladığı ve okulların bu işlevi terk etmesi gerektiğini savunmasıdır. Marcuse, toplumdaki her türlü varlığı reddetmektedir. Toplumu bir bütün olarak ele almamak gerektiğini, ancak proletarya diye bir varlık olmadığını, bu kavramların artık iç içe geçtiğini söylemektedir. Etnik ve ırksal mücadele verenlerin, kendi yerel bölgelerinde ekoloji üzerinden mücadele edenlerin veya gay ve lezbiyenlerin de toplumsal yaşamın adaletsizliklerinden muzdarip olduğunu ve bunun mücadelesinin özgürleştirici olduğunu savunmaktadır.

ALTHUSSER

Altyapı-Üstyapı, İktidar Update'i

Louis Althusser, Lukacs ve Gramsci'nin geliştirdiği, ardından Frankfurt Okulunun doruk noktasına ulaştırdığı Hegelci marksizmi ve hümanizmi doğrudan reddeder. *Devlet ve Devletin İdeolojik Aygıtları*'nda açıkça belirttiği üzere "marksizmde eksik kalan yerleri tamamlama" çabası içerisinde girerek marksizmi update etmiştir.

Marks toplum yapısını özgül bir belirlenmeyle eklenmiş düzey ya da kertelerden oluşmuş biçimde tasarlamıştır: Altyapı ya da ekonomik temel (üretici güçler ile üretim ilişkilerinin birliği) ile hukuk ve devlet, çeşitli ideolojiler, ahlak, aile, din gibi kavramları içeren üstyapı. Marksizme göre, üstyapının altyapıya göre özerkliği vardır ancak altyapı üstyapıyı etkilemektedir. Yani ekonomik ilişkiler nasıl şekilleniyorsa devlet, hukuk ve ahlak da ona bağlı olarak şekillenecektir.

Althusser, bu noktada Marks'ın bir durumu gözden kaçırdığını iddia eder. **Hukuk, devlet ve ideolojinin yani üstyapının ekonomik temeli yani altyapıyı etkilediğini söylemektedir.**

Althusser'in *Devlet ve Devletin İdeolojik Aygıtları*'nda söylediği üzere "*Marksizme eklemek istediğim bu tez, tüm yapıların birbirini etkilediği, birbirinden bağımsız düşünülemediği tezidir.*" Yine aynı kitapta, üstyapının önemini şu şekilde vurgular: "*Başka bir söyleyişle okul, (fakat aynı zamanda kilise gibi devlet kurumları, ordu gibi başka devlet aygıtları da) bir sürü beceri öğretiyor. Fakat bunu yönetici ideolojiye boyun eğmeyi ya da bu ideolojinin 'pratiğinin' egemenliğini sağlayan biçimde yapıyor. Tüm üretim, sömürü, baskı görevlileri ve Marks'ın deyişiyle 'ideoloji profesyonellerinin' görevlerini 'bilinçli olarak' yerine getirmek için şu ya da bu oranda ideolojiyi benimsemiş olmaları gerekir. Ya sömürülenler yani proletarya ya sömürücüler yani kapitalistler, ya sömürünün yardımcıları yani yönetici kadrolar, ya da hakim ideolojinin büyük papazları, yani devlet memurları...*"

Devlet, marksist kuramda Marks'ın *Paris Komünü Üzerine* ve Lenin'in *Devlet ve Devrim* metinlerinde devlet aygıtı adını verdikleri şeydir. Baskı yoluyla devletin kontrolünü elinde bulundurmadır. Buradan anlaşılması gereken ise, hukuki pratiğin gereklerine ilişkin olarak zorunluluğu ve varlığı tanınan, özelleşmiş bir aygıt. Yalnızca polis, mahkemeler veya hapishaneler değil, polis "olaylarla başa çıkamadığında" duruma el atacak olan ordu, devlet başkanı ve hükümeti de kapsar. Marksizme göre devlet, yalnızca devlet iktidarının bir işlevi olarak anlam kazanır. Tüm siyasal sınıf mücadeleleri devlet iktidarını ele geçirmek üzerine kuruludur. Tam da bu noktada Althusser bir ayrıma gitmek gerektiğini söyler: devlet iktidarı ve devlet aygıtını ayırmak gereklidir. Bu kavrama Althusser "devletin ideolojik aygıtları" adını verir. Marksist teoride devlet aygıtı hükümet, yönetim, ordu, polis, mahkemeler ve hapishanelerdir. Althusser'e göre bunlar yalnızca devletin baskı aygıtlarıdır. İdeolojik aygıtlar ise; dini (çeşitli kiliseler sistemi), öğretimsel (değişik, özel ve devlet okulları), aile, hukuk, siyaset (çeşitli siyasal partiler), sendika, haberleşme (basın, radyo, tv), kültür (edebiyat, sanat, spor vb.). Tüm bunlar devletin baskı aygıtı aygıtı ile aynı şeyler değildir. İşleyiş mekanizmaları birbirinden tamamen farklıdır. **Devletin baskı aygıtı ele geçirilmiş olsa dahi ideolojik aygıtlar varlığını sürdürmeye devam eder.** Üstelik baskı aygıtları "kamusal" alanda yer alırken, ideolojik aygıtlar tamamen "özel" alanda yer alır. Devletin baskı aygıtı "zor kullanarak" bir başka deyişle şiddet tekeli elinde bulundurarak işler, ideolojik aygıtlar ise "ideoloji" kullanarak işler. Devletin baskı aygıtlarına dair iktidarın bir yasa çıkarması oldukça kolayken, devletin ideolojik aygıtlarına değinen yasalar çıkarmak oldukça zordur.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde Althusser'in marksizmi update ettiği iki temel nokta vardır: İlki üstyapının da altyapıyı belirlediği veya belirleyebileceği, diğeri ise devlet iktidarına yöneliktir. Marksizmin

savunduğu tezlerin tamamen dışında bir söylem geliştirerek “teorinin eksikliklerini kapatma” çabasında olan Althusser, görece birtakım marksistler değerlendirildiğinde bunu başarmış olsa gerek.

OTONOMİST MARKSİZM

NEGRİ VE HARDT

Otonomist marksizmin önde gelen temsilcilerinden İtalyan felsefeci A. Negri ve Amerikalı edebiyat kuramcısı M. Hardt'ın da marksizme yönelik ciddi update'leri bulunmaktadır. Özellikle *İmparatorluk ve Çokluk* kitaplarında küresel kapitalizmin ve devletin post modern dönemde geçirdiği dönüşümlere, devrimci özne olan proleteryanın anlamındaki değişikliğe, üretim biçiminin ve emeğin dönüşen yapısına yönelik update'ler bulunmaktadır.

Kapitalizm ve Devlet Update'i

Negri ve Hardt'ın oluşturdukları teorinin ana hatları ulus-devlet ve emperyalizm kavramları üzerinedir. Negri ve Hardt'a göre *“üretim ve mübadelenin asli unsurları -para, teknoloji, insanlar ve metalar-ulusal sınırları giderek daha kolay geçiyor; dolayısıyla ulus-devlet bu akışı düzenleme gücünü ve ekonomi üzerindeki otoritesini günden güne yitiriyor.”* Bu sebeple ulus devletler ve emperyalizm giderek önemini yitirmektedir. 1970'lerde açığa çıkan yeni egemenlik biçiminin adı İmparatorluk'tur; *“Dünya Bankası gibi ulus-aşırı birimlerden, ulus devletlere ve oradan yerel ve bölgesel sivil toplum kuruluşlarına kadar görece otonom farklı tipte yapılar ve örgütler”*in var olduğu bütünlüklü bir küresel kuruluştur.

Negri ve Hardt, Lenin'in 1916 yılında yazdığı kitapla Marksist teoriye kapitalizm ve devlet update'i olarak eklediği ve **kapitalizmin en yüksek tekelci aşaması** olarak tanımladığı emperyalizm teorisinin sonunun geldiğinden, *“emperyalizmin artık küresel iktidar yapılarını anlatmakta yeterli bir kavram olmadığı”*ndan bahsetmektedir.

Üretim Biçimi, Altyapı-Üst Yapı ve Emek Update'i:

Üretim biçiminin, altyapı-üst yapı meselesinin, emek kavramının değiştiği söylemleri açıkçası günümüzün sorunlarını analiz etmede marksist teoriye can simidi değerinde önemli eklemeler sağlamıştır.

İmparatorluk döneminin üretim tarzını betimleyen Foucault'un tanıdığı olan **“biyo-politik”** kavramını kullanmışlardır. Ayrıca, *“kontrol toplumu ve biyo-iktidar kavramları İmparatorluk kavramının merkezi özelliğini betimler.”* sözleri, Foucault'cu bir update'in izlerini taşır.

“Küresel ekonomideki servet yaratımı giderek daha fazla bizim biyo-politik üretim dediğimiz üretim tarzına, yani ekonomik, politik ve kültürel alanların giderek örtüştüğü ve birbirini sardığı, bızatıhi toplumsal hayatın üretimine meylediyor.” sözleri, altyapı ve üstyapı meselesine dair bir update'i de içermektedir. Onlara göre, toplumsal üretim ve tüzel meşruluk birer altyapı-üst yapı öğeleri olarak değil birbirlerine paralel bir şekilde yan yana var olmaktadır; **ekonomik üretimle politik kuruluş zaman içinde örtüşme eğilimine sahiptir.**

“Postmodernleşme ve İmparatorluğa geçiş eskiden beri altyapı ve üstyapı olarak adlandırılan alanların reel olarak birbirine yakınlaşmasıyla ilgilidir.”

Biyo-politik üretim aynı zamanda *“üretici emeğin yeni doğası”*nı da ortaya koymaktadır. Emeğin biyo-politik boyutu olarak, artık-değer üretiminde önceleri kitlesel fabrika işçilerinin emeğinin oynadığı merkezi rol, günümüzde giderek daha fazla entelektüel, maddi olmayan ve iletişimsel emek gücüne geçmektedir. Maddi olmayan ürünler –bilgi, enformasyon, iletişim, dilsel ya da duygusal ilişkiler– üreten emek aynı zamanda *“kendi eğilimini başka emek biçimlerine ve toplumun kendisine kabul ettirmiştir.”*

Negri ve Hardt bu yeni kapitalist değer birikimi meselesini sömürü mekanizmasının merkezine konumlandırabilen yeni bir politik değer teorisinin geliştirilmesi ve yeni değer teorisinden sonra asıl olarak bilgi, iletişim ve dil yoluyla işleyen yeni bir öznel teoriyi kurmak gerektiğinden bahsetmişlerdir.

Devrimci Özne Update'i

Bu yeni üretim ve iktidar biçimi yeni bir öznel tanımlamasında da bulunmuştur. **Maddi olmayan emek** zemininde yer alan öznelin oluşturduğu bütün olarak tanımlanan “çokluk”, küresel düzeyde imparatorluğa karşı bir alternatif olarak sunulmaktadır.

Çokluk kavramı bir tekilliğe veya tek bir özdeşliğe indirgenemeyecek sayısız içsel farklılıklara sahiptir; kültür, etnik köken, toplumsal cinsiyet ve cinsellik farkları kadar farklı emek biçimlerini, farklı yaşam tarzlarını, farklı dünya görüşlerini, farklı arzuları da kapsar.

“Halk” kavramı gibi yekpare bir bütünlük oluşturmayan ve “güruh, kalabalık ve kitle” kavramları gibi edilgen olmayan, etkin ve çok boyutlu “çokluk” kavramı otonomiye gerçekleştirebilme yeteneğine sahip bir özneli tariflemektedir.

İkilinin Marks'ın sınıf teorisinin temelindeki devrimci özne/proletarya tanımına getirdikleri update, oldukça açıktır. *“Emeğin ve devrimin öznesinin temelli olarak değiştiğini kabul etmemiz gerekiyor. Proletaryanın bileşimi değişmiştir, dolayısıyla bizim proletarya anlayışımız da değişmelidir. Biz kavramsal olarak proletaryayı emeği kapitalist üretim ve yeniden üretim biçimleri tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak sömürülen ve bu biçimlere tabi kılınan herkesi kapsayan geniş bir kategori olarak anlıyoruz. Bundan önceki bir devirde proletarya, erkek kitlesel fabrika işçisi olan ‘endüstriyel işçi sınıfı’ olarak tanımlanıyordu.”* sözleriyle *“sömürülen ve kapitalist tahakküme tabi olan herkesin proletarya kategorisi altında olduğunu”* belirtmişlerdir.

Negri ve Hardt proletarya kavramını genişletmiş olsalar da kavram, sahip olduğu anlam ve genişletildiği biçim sebebiyle yetersiz bir “özne” tanımı yapmaktadır. Bu tanım, küresel kapitalist sistemin, devletlerin ve dini yapıların yani, siyasi, ekonomik, erkek egemen ve dini iktidarların baskı, sömürü ve tahakkümü altındaki ezilenleri kapsamamaktadır.

DİĞERLERİ

TARIK ALİ

Pakistanlı marksist tarihçi, özellikle üniversite yıllarındayken politik eylemliliğin içerisinde aktif bir şekilde yer almış Tarık Ali ise marksizme “fundamentalizm” kavramı üzerinden bir update uygulamıştır.

Fundemantalizm Update’i

Tarık Ali, 11 Eylül 2001’de ABD’deki İkiz Kuleler’e gerçekleştirilen saldırının ardından ABD’nin Ortadoğu’daki halklara yönelik düşmanca davranışlarını ve Irak İşgali dönemini klasik bir marksist söylemle tariflememiştir.

Güncel siyasi analizi ortaya koymak için Marks’ın ekonomik söylemleri ve emperyalizm anlatıları yetersiz bulan Tarık Ali “yeni” dünya atmosferinde söz konusu olanın, sınıf çelişkisi, emperyalist sömürü ya da “medeniyetler çatışması” değil de, bir “fundamentalizmler çatışması” olduğunu, en büyük tehlikenin ise “baş fundamentalist” ABD olduğunu belirtmiştir.

“Allah bizden yana” ve “Tanrı Amerika’yı korusun” gibi dinsel sloganların temel olduğu bir savaş çılgınlığının geri getirildiğini düşünmektedir. Yaşadığımız dönemde ABD’nin emperyalist fundemantalizminin karşısında İslami fundamentalizmin olduğunu düşünen; Yahudi ve Hristiyan fundamentalizminin tarihte İslami fundamentalizmden çok daha kan dökücü ve zalim olduğunu söyleyen Tarık Ali, küresel boyuttaki çatışmaların çeşitliliğine rağmen çok genel olgulardan bahsetmekle yetinmiştir.

ALAIN BADIOU

Fas doğumlu Fransız felsefeci marksist Alain Badiou, modern sofistler olarak adlandırdığı post modernistlere karşı kendisini hakikatin savunucusu bir Platoncu olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda Mao'nun kültür devriminin ve 60'lı yıllarda Fransa'da artan maoculuğun etkisiyle Sovyetlerin parti-devlet sistemine eleştiriler getirmiştir.

Komünizm Update'i

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve marksist pratiklerin etkisini büyük oranda yitirmesinin ardından komünizmin öldüğü şeklindeki savlara karşı ölenin sonlu ve sınırlı olan Parti-Devlet olduğunu; **-Marks'ın düşüncelerinden ve marksist yazından farklı olarak ve Platon'un bir kavramı olan- "idea" olarak komünizmin sonsuz, sınırsız ve ölümsüz olduğunu ileri sürmektedir.**

Komünizm update'inde, verili üretim tarzlarından komünizme "geçiş sorunu" da bulunmaktadır. Badiou, "sosyalist devrim" ya da "millî demokratik devrim" pratikleriyle sağlanacak olan komünizme geçiş tezlerine karşı çıkmış, doğrudan komünizme geçmeyi gündemleştirmiştir.

ÉTIENNE BALIBAR

Althusser'in öğrencisi olan ve siyaset felsefesi üzerine yoğunlaşan Fransız marksist Etienne Balibar da marksizme yurttaşlık ve demokrasi update'i yapmıştır.

Demokrasi ve Yurttaşlık Update'i

Toplumsal, siyasi ilişkileri ve dönüşümleri ekonomik bir temelden ziyade siyaset felsefesinin kavramları olan demokrasi ve yurttaşlık kavramları üzerinden anlatması sebebiyle Balibar'ın düşüncesi başlı başına bir update olarak karşımıza çıkmaktadır.

Demokrasinin hep gelmekte olduğunu, ideal bir şey olmadığını ve kökleri Antik Yunan polisine giden yurttaşlıkla çatışki içerisinde olduğunu düşünmektedir. Yapılması gerekenin demokrasinin demokratikleştirilmesi ve yurttaşlık haklarının genişletilmesi için mücadele olduğunu belirten Balibar, mücadele edilmediği takdirde yurttaşlık haklarının genişletilemeyeceğini ve -klasik marksizmin ilerlemecilik anlayışından farkını ortaya koyan bir biçimde- yurttaşlığın her zaman ilerlemeyeceğini de belirtmektedir.

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında verilen mücadelelerin "ulus-devletin sosyal yurttaşlığı"nı ortaya çıkarttığını, ardından gelen neo-liberal politikalarla birlikte yurttaşlık haklarında gerilemelerin olduğunu ifade etmektedir.

Balibar, sınıf mücadelesini -"devrimin kaynağı" olarak gören marksist anlayışa karşı- bir yurttaşlık biçiminin yaratıcısı olarak tanımlamaktadır ve sınıfı idealize etmemektedir. Sınıfın yaşanan neo-liberal dönüşümlerle devrimci ruhunu kaybettiğini belirten Balibar, günümüzde özellikle Batılı devletlerin göçmenlere yaptıklarına karşı işçi sınıfının çoğu zaman duyarlı olmadığını, göçmenlerle dayanışmadığını da aktarmıştır.

Ona göre, **demokrasinin demokratikleştirilmesi bir süreci anlatır. Sürecin bir sonu yoktur. Bu sürecin faili başlı başına tek başına işçi sınıfı değil, "etkin yurttaş"tır.** İşte bu nedenle etkin yurttaşın her zaman ayaklanma ve devrim kavramlarıyla bağı anlatılmaktadır.

Ayrıca, *"siyasi bir güç ya da hareketin toplumu demokratikleştirmesinin koşulu, bunların kendilerinin hem hedefleri hem de içsel işleyişleri bakımından karşı çıktıkları sistemden daha demokratik olmalarıdır. Kendisi anti-demokratik olan sistem ya da toplumun, demokratik olmayan yollardan kökten dönüşümü sağlanamaz."* cümlelerini kapitalist ve marksist pratikleri de yetersiz görmesi sebebiyle kurmuştur.

HENRI LEFEBVRE

Neomarksist olarak bilinen Fransız sosyolog ve felsefeci, marksizme mekan ve kent meselesi üzerinden update'ler yapmış Henri Lefebvre, son dönemlerde mekan ve kent sorunlarının tahlilinde en çok okunan isimlerden biri olmuştur. Mekanı bir üst yapı olmaktan çıkararak, kenti sanayileşme için anahtar bir kavram olarak ele alan update'leri bulunmaktadır.

Mekan ve Üstyapı Update'i

Lefebvre, mekânın toplumsal değerler ve anlamlara dayalı olan ve mekânsal algı ve uygulamaları belirleyen bir toplumsal ürün olduğunu savunmuştur. Oysa marksizmde toplumsal mekan bir üstyapı olarak görülmekte ve hem üretici güçlerin hem de yapıların, mülkiyet ilişkilerinin sonucu olarak kabul edilmektedir. **Lefebvre için mekan, üretici güçlere, iş bölümüne dahildir ve mülkiyetle ilişki içerisindedir.** Mübadeleyle, kurumlarla, kültürle, bilgiyle ilişkilidir. Mekanın mübadele değeri ve kullanım değeri vardır; alınıp satılır.

Mekanın üst yapı olarak görülmesiyle ilgili olarak marksizme bir update yapan Lefebvre, Marksist devrim anlayışına bir ekleme yaptıklarını da belirtmiştir. Ona göre baş aşağıda, ayakları havada duran yalnızca Hegel'in felsefesi ve diyalektiği değildir: *"Marks'ın baş aşağı olarak tanımladığı şey toplumdur. Baş aşağı çevrilen dünya teorisine sanayi örgütlenmesi içindeki marksist devrim projesini bir 'kentsel devrim' projesiyle tamamlayan birkaç nokta ekledik."*

Kent ve Sanayileşme Update'i

Lefebvre, kent ve kentleşmeyi sanayileşmeyi anlamak için anahtar fenomenler olarak görür: *"Marks, şehirleşmenin ve kentin, sanayileşmenin anlamını içerdiğini gösteremedi. Sanayi üretiminin toplumun kentleşmesini içerdiğini ve sanayinin potansiyellerine hakimiyetin şehirleşmeyle ilgili özgül bilgiler gerektüğünü görmedi. Sanayi üretimi, belli bir büyümeden sonra, şehirleşmeyi yaratır; bunun koşullarını sağlar, olasılıklarını açar. Böylece sorunsal yer değiştirir ve kentsel gelişme sorunsal olur."* Marks'ın eserlerindeki şehire dair bilgilerde kent sorunu değil sadece konut sorunu ortaya konmuştur.

Lefebvre'nin mekanı üstyapı ögesi olmaktan çıkarılması aslında güncel sorunlardan biri olan mekan ve kente dair marksizmin yorum yapabildiğini sağlamıştır. Fakat kentleşmeyi büyük oranda sanayi üretimi ve modern kapitalizmle birlikte ele aldığı için aslında kente dair analizinde eksik kalmıştır.

**MARKS'TAN ETKİLENİP
KENDİLERİNE MARKSİST
DEMEDEN MARKSİZMİ
ETKİLEYENLER**

Kapitalist düzeni, toplumsal ilişkileri ya da döneminin ekonomik, sosyal, kültürel ve politik sorun-sallarını çözümlmeye kalkışan pek çok düşünür Marks'ın ortaya koyduğu düşüncelerden etkilenmiştir. Marks'ın "sınırsız sermaye birikimi" gibi özellikle ekonomik alandaki görüşlerinden etkilenip kendi teori-lerini ortaya koyan ama kendisini Marksist olarak tanımlamayan düşünürlerin görüşleri marksist teoriye eklenmekte ya da "marksist kuramı doğrulayan" düşünceler olarak sahiplenmektedir. Bu düşünürle-rin tezleri doğrudan Marks'a olmasa da marksizme eklemeler/update'ler içermektedir.

IMMANUEL WALLERSTEIN

Amerikalı bir sosyolog olan ve “dünya-sistem” analizini ortaya koyan I. Wallerstein, Marks’ın temel birkaç düşüncesini kabul edip belirli noktalarda onun görüşlerinden ayrılan düşünürlerden biri.

Dünya Sistem Analizi

Wallerstein’a göre şimdiye dek iki tür dünya-sistem var olmuştur: Dünya-imparatorluk, dünya-ekonomi.

Bir dünya-imparatorluk, tek bir politik merkezin, fakat çok sayıda kültürün var olduğu büyük bir bürokratik yapıyken; bir dünya-ekonomi ise çok sayıda politik merkezin ve çok sayıda kültürün olduğu yapıdır. Analize göre, kapitalizm de modern bir dünya-ekonomi olan dünya-sistemdir.

Wallerstein’ın kapitalizmi modern dünya-sistem olarak tanımlamasında Marks’ın görüşlerinin etkisi büyüktür. Marks’ın kapitalizmin gelişmesinde ortaya koyduğu “sınırsız sermaye birikimi” düşüncesini analizinin temel dayanak noktası yapmıştır. Bir farklılık olarak sermaye birikiminde artık-değerden ziyade ağırlıklı olarak kâr kategorisini ön planda tutmuş, kâr ile artık değer arasındaki ilişkiyi incelememiş ve kapitalizmin kökenini pazar ilişkilerine dayandırmıştır. Bu sebeple **kapitalizmin ilk olarak on altıncı yüzyılda Avrupa’da “pazar ticaretinin” gelişmesi sonucunda ortaya çıktığını düşünmektedir**. Marks ise temel eserlerinde 18. ve 19. yüzyılda Batı Avrupa’da ve özellikle İngiltere’de ortaya çıkan kapitalist toplumsal dönüşümü ve sermayenin toplam döngüsünün nasıl gerçekleştiğini incelemiştir.

Marks ve Marksizm Hakkındaki Yorumları

Wallerstein analizini kurarken yüzünü döndüğü Marks’a ve marksizme yönelik yorum yapmaktan ve eleştirmekten de geri durmamıştır. 1883 ile 1950 yılları arasındaki marksizmi “ortodoks marksizm” olarak tanımlamış, bu dönemdeki marksist partilerin devlet iktidarını “elde etmeye kilitlenmiş” partiler olduğunu söylemiştir. *“Sınıf çatışmalarının asli olduğunu ve diğer tüm çatışmaların yan olgular olduğunu” iddia eden ve dolayısıyla; “milliyetçi, etnik, feminist ve diğer tüm benzeri hareketlere düşman”* bu partileri eleştirmiştir.

Wallerstein’ın devlet iktidarı düşüncesi marksist altyapı-üst yapı ilişkileri ile bağlantılı olmuş ama ekonomik çatışmaların dışındaki sorunların görmezden gelindiği yorumunda bulunmuştur. Ona göre devlet iktidarı kapitalizmin yarattığı iktidar biçimlerinden sadece bir tanesidir. Kültürel, toplumsal ve ekonomik iktidar biçimleri de kapitalizm içinde var olmaktadır. Ortodoks marksizmin en temel hatası, kentli işçi sınıfını öncelikli kılmak ve kapitalizmin ortaya çıkardığı diğer çatışmaların taraflarını ötekileştirmektir. Ayrıca marksistlerin analizlerini ulus devlet içine sıkıştırdıkları iddia etmiştir.

Ekonomik temelli olmayan çatışmaların görmezden gelindiği meselesinde haklı bir yorumda bulunurken ne var ki bu çatışmaların kapitalizmin yarattığı iktidar yapılarından geldiğini söylemesi ve çatışmaların kaynağı olarak kapitalizme yüzünü çevirmesi radikal bir eleştiri olarak görülemez.

Ortodoks marksizme yönelik tüm den eleştirilerine rağmen Wallerstein, Marks’ın görüşlerinde hem savunduğu hem de eleştirdiği yönleri ortaya koymuştur. Wallerstein, Marks’ın toplumsal yapıyı diyalektik biçimde algılamak gerektiğine; sermaye birikiminin sistemin temel mekanizması olmasına; artı-değer kavramına; kapitalizmin yaşamın toplumsal örgütlenmesini kutuplaştırmasına; sosyalizmin devletin sönümlemesini içermesine; kapitalizmden sosyalizme geçişin evrimci biçimde değil devrimci biçimde gerçekleşeceğine dair düşüncelerinin son 150 yılın ve hatta son 400 yılın gerçekliğini açıkladığını düşünmektedir.

Bu konularda Marks'a hayranlık beslerken *"Kapitalizmin önceki toplumlara göre bir ilerlemeyi temsil ettiği ve sınıfsız toplumun ortaya çıkmasıyla sona ereceği düşüncesi"*nin *"kuşkuya yer bırakmayacak kadar hatalı"* olarak tanımlamıştır.

Marksizmden tümenden uzaklaştığı bir mesele ise hiçbir sınıfa veya toplumsal gruba "özne" rolü vermemesidir.

DAVID HARVEY

Britanyalı bir coğrafyacı ve antropolog olan, son dönemlerde kent üzerine yaptığı çalışmalarla kendinden söz ettiren David Harvey; marksizmden etkilenip kendisine Marksist demeyen ama Marksist kent kuramcılarını dendiğinde ilk akla gelen isimlerden.

Harvey, “mekân”ı, ontolojik bir kategori olarak ele almamakta; mekansal ilişkilerin bağımsız niteliklere sahip olduğunu reddetmekte ve mekanı, insanı biçimlendiren ve onun tarafından biçimlendirilen toplumsal bir boyut olarak tariflemiştir. Mekan, kentsel mekan üzerine Lefebvre ile birlikte marksist kuramda ciddi değişiklikler, eklemeler gerçekleştiren isimlerden biridir.

Marksist Kuramın Mekansallaştırılması

Harvey’in önce Sosyal Adalet ve Şehir ardından Sermayenin Sınırları çalışmalarında belirlediği gündemlerden biri “marksist kuramın mekansallaştırılması ya da toplumsal mekan sorununun marksist kurama bağlanması ve karmaşık kapitalist kentsel sürecin anlaşılması” olmuştur.

Harvey’in Sermayenin Sınırları kitabındaki sınır kavramının ikili anlamı vardır. *“İlkinde sınırlar sermayenin diyalektik gelişimiyle ilgili iken ikinci durumda ise Marks’ın Kapital’inin sınırları ifade edilmiştir.”* Harvey’e göre “toplumsal mekan” sorunu marksizmde de başlangıcından beri geri plana atılmıştır.

Harvey’in tüm çalışmalarında başvurduğu sermaye akımları ve yatırım döngüleri, toplumsal mekanın üretilmesi, dönüştürülmesi ya da yıkılmasında, eşitsiz coğrafi gelişmede, temel kuramsal araçlardır. Harvey’e göre Marks’ın sermaye kuramının eksikliği de zaten sermaye dolaşımındaki mekansal olguyu ele almamış olmasıdır.

Marks Kapital’de sermayeyi bir süreç olarak görmüştür ama bu sermaye kavramı mekansal boyut içermez. Onun için Kapital’de doldurulacak “boş kutular” ile açılması gereken “pencereler” bulunmaktadır. Kısacası, Harvey’in önerdiği şey marksist kuramın mekansal olgu ve süreçler dahil edilerek geliştirilmesidir: “Siyasi stratejimizin merkezine devrimin kentleşmesini koymaktan başka bir seçeneğimiz bulunmuyor.”

Kapitalist Kriz ve Kent

Harvey’in kapitalist kriz ve kent mekanı üzerindeki söylemleri de marksizmin kapitalist kriz söylemine ve genel olarak marksizme önemli eklemeler içermektedir.

Harvey, yapılı bir çevre olarak kent mekânının kapitalizmin doğurduğu krizin atlatılmasında önemli ve merkezi bir rol oynadığını söylese de kente kapitalist birikim süreçlerinden bağımsız bir yapı ve özgünlük atfetmenin yanlış olduğunu söyleyerek kente dair yorumlarında marksist kapitalist birikim teorisinden çok da “bağımsız”laşmamıştır.

Harvey’e göre marksist öngörünün aksine, kapitalizmin krize meyilli yapısı karlılığın/kar oranlarının düşmesinden daha çok üretim sonucu elde edilen artı değerın tekrar üretime çevrilememesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, kapitalizmin krizden kurtulup kendini devam ettirebilmesinin koşulu artı değerın kent mekânında sürekli olarak üretim döngüsüne dâhil edilmesinden geçmektedir. Kentleşme hem tüketimin arttırılması yoluyla artı ürünün söğurulmasını hem de, büyük çaplı yatırımlar isteyen altyapı-üstyapı faaliyetleri vasıtasıyla, artı değerın yeniden üretim döngüsüne dâhil edilmesini sağlamaktadır.

MARKSİZMİN KADIN UPDATE'İ

İdeoloji, felsefe, mücadele yöntemi olarak da görülen bir ekonomik modelin; marksizmin, özünde neredeyse hiç değinmediği, değindiğindeyse tek bir açıdan -ekonomik açıdan- ele aldığı için derinlemesine yorumlayamadığı, dolayısıyla çözüm üretmekten uzak kaldığı, ne kadar güncellense de yetemediği kadın özgürleşmesi konusuna dair update'lerini incelemek bu yazının ereğidir.

Marks ve Engels'te Kadın Update'leri

Marks, başlangıçta -bir çok on dokuzuncu yüzyıl sosyalisti gibi- kadınların ikincil konumuyla, bu ikincillikten toplumun genel durumunu sembolize etmek için yararlandığı ölçüde ilgilendi. 1843'te yazdığı *Yahudi Sorunu Üzerine* adlı kitabında ve *1844 El Yazmaları*'nda kadın- erkek arasındaki ilişkiyi, "toplumsal gelişme" düzeyini temsil ettiği iddiasıyla tartışma konusu yaptı. Özel mülkiyet ve sahiplik ilişkisinin hakim olduğu yerde, "tür ilişkisinin kendisi, erkekle kadın arasındaki ilişki vs. bir ticaret nesnesine dönüşür. Kadın alınıp satılır." diyordu.

1845'te yayınlanan *Kutsal Aile*'de ise Genç Hegelciler'e mizahi bir atıfta bulunan başlığa rağmen, aile konusuna değinmemiştir. Ancak birkaç pasajda, erkeğin kadınla olan ilişkisi hakkında yaptığı vurgunun değiştiği gözlenebilir. Bu vurgunun, marksizmde kadına ilişkin ilk update olduğu söylenebilir. Fourier'in kadının durumunu toplumsal ilerlemenin koşulu olarak sunduğu sözünü serbestçe alıntılararak "*tarihsel bir çağdaki değişim daima kadınların özgürlüğe doğru ilerleyişi tarafından belirlenebilir, çünkü burada, kadının erkekle, zayıfın güçlüyle olan ilişkisinde, insanal doğanın yabanılık karşısındaki zaferi açıktır. Kadının özgürleşme derecesi, genel özgürlüğün doğal ölçüsüdür.*" sözleriyle Fourier'in aksine, kadının durumunu toplumsal ilerlemenin ölçüsü olarak betimlemiş; kadını, sıradan bir örnekten bir şeylerin ölçüsü olma konumuna taşımıştır.

Marks ve Engels, Komünist Manifesto'da, kadın erkek ilişkilerini şöyle değerlendirmiştir: "*Burjuva için karısı üretim aracıdır. Bu nedenle o, ortaklaşa mülkiyet deyince kadınların da ortaklaşmasını anlar. Oysa bugün burjuva evlilik kadınların ortaklaşa kullanılışındır zaten. Biz olsa olsa kadınların ortaklaşa kullanılmasını açığa çıkarmış olmakla ve açık gizli fuhuşun ortadan kaldırılmasını hedeflemiş olmakla suçlanabiliriz...*" Proletarya cephesinde ise yine aynı metinden alıntıyla: "*Cins ve yaş farklarının işçi sınıfı için artık hiçbir toplumsal geçerliği yoktur. Yalnızca, yaş ve cins farklarına göre farklı giderlere yol açan emek araçları vardır.*" Temel ayırım hala sadece burjuvazi ile proletarya arasındadır.

Yıllar sonra *Alman İdeolojisi*'nde "*Bütün bu çelişkileri içeren ve kendisi ailedeki kaba iş bölümüne ve toplumun tek tek ve birbirine karşıt ailelere ayrılmasına dayanan iş bölümü ile, aynı zamanda iş bölümünün ve ürünlerinin paylaşımı, üstelik hem nitel ve hem de nicel eşitsiz paylaşımı, ve kadının ve çocukların erkeğin kölesi olduğu ailede çekirdeği, ilk biçimi bulunan mülkiyet doğdu.*" gibi bir çok pasajla, cinsiyete dayalı iş bölümü tanımı yapmış ve bu tanımı özel mülkiyetin kaynağıyla ilişkilendirmiştir. Ancak bununla sınırlı kalmıştır; belirlenim ve analizler ne yazık ki sorunun çözümü için yeterli değildir.

Kapital'de Marks "*Emekçi kendine aittir ve zorunlu yaşamsal işlevlerini üretim sürecinin dışında gerçekleştirir. ...emekçinin kendini yeniden üretmesi için onun öz savunma ve türünü sürdürme güdülerine güvenebilir... Sermaye ev içi alanıyla ilgilenmez.*" demiş, derinleştirmedeği için yüzyıllarca defalarca yeniden update edilecek update'lerden birine, "ev içi emek" meselesine değinilmiştir.

Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* kitabında ifade ettiği "*Kadının kurtuluşunun ilk koşulu, bütün kadın cinsinin yeniden toplumsal üretime dönmesidir ve bu koşul, karı-koca ailesinin, toplumun iktisadi birimi olarak ortadan kaldırılmasını gerektirir.*" sözleriyle, "kadın sorunu" olarak nitelenen ataerki sorununun çözümüne yönelik indirgemeci yaklaşımı gözler serilmiştir. Aynı kitapta Engels'in görüşlerinde, dönemin kadın hareketlerinin yükselmesinin etkisi, Engels'in kendi update'i de açıkça görülmektedir: "*Erkeklerin artık kurulmuş olan tartışmasız egemenliğinin ilk etkisi, o sırada ortaya çıkan ataerki ailenin ara biçiminde kendini gösterdi.*" Salt sınıfsal çelişkinin, kadın sömürüsünün kökenini açıklamakta yeterli olmayabileceği endişesiyle yeni analizler yapma ihtiyacı hissedilmiş ancak yapılmamıştır.

Proleter Kadın Hareketi'nin Aklama Update'leri

“Elbette, Marks kadın sorunuyla ‘doğrudan’, ‘yalnız onun üzerinde durarak’ uğraşmadı. Bununla birlikte, kadının hak eşitliği için eşsiz olanı, en önemli olanı yaptı. Materyalist tarih kavramıyla bize kadın sorunu üzerine eksiksiz formüller vermediyse de, daha iyisini verdi; onları bulmak ve kavramak için doğru, güvenilir yöntemi...”

Clara Zetkin

Marks ve Engels'in, yazılarında “kadın sorunu” dedikleri meseleyi derinlemesine irdelemediği, marksist kadınlar tarafından dahi kabullenilen bir gerçektir. Marks ya da Engels'in “kadın özgürleşmesi” meselesinde yol göstermekle yetinerek kadınlardan kendi yollarını çizmelerini istediklerini düşünmek, ya fazlaca saflık olacaktır ya da devamcısı olduğu teorisyenleri aklama çabası...

İkinci seçenektan taraf olanların, açıkça ekonomik bir öncelik koyan Engels'i aklama çabalarında yaptıkları alıntılar, elbette bu söz gibi apaçık olanlar değildir: *“Kadınlar ile erkekler arasındaki gerçek eşitliğin, ancak her ikisinin de sermaye tarafından sömürülmesi ortadan kalktığı ve ev işi kamusal bir sanayiye dönüştürüldüğü zaman gerçekleşebileceği inancındayım.”* Üstü kapalı sözleri yorumlayarak farklı anlamlar çıkarmak, özellikle bir dönemin Proleter Kadın Hareketi'ni kuran kadın ve erkeklerin(!) benimsediği yöntemlerdendir.

Marks, Engels ve Lenin'den seçme pasajları içeren *Kadın ve Aile* kitabına yazdığı önsözde Clara Zetkin Lenin için *“Savaşım ve kuruluş sırasında bir tek gücün fazla olmadığını ve her şeyin devrime ve komünizme yararlı kılınabileceğini kuvvetle duyuyordu.”* der. Kadınların özgürleşmesinin değil, proleter devrimin başarısını hedeflediğini vurgulamak yerine kadınları mücadeleye katılmaya teşvik ettiği gerekçesiyle Lenin'i över.

Kadın özgürlük hareketinin etkisini arttırdığı bir dönemde ortaya çıkan Proleter Kadın Hareketi, 19. yüzyılda SPD ve SDAPR gibi sosyal demokrat partiler etrafında toplanmıştı. Düzenledikleri etkinlikler, proleter kadınların yaşam standartlarını daha iyi hale getirme amacını taşımaktaydı; çalışma saatlerinin kısaltılması, sağlık sigortası, işsizlik... Kadınların hem evde, hem de iş yerinde çalışıyor olmaları da konuşturılarak o güne dek ilgilenilmeyen başlıklar, update'lerle marksizmin temellerindenmiş gibi gösterilmeye çalışıldı.

Bu hareketin teorisyenleri arasında öncelikli olarak Clara Zetkin, August Bebel ve Aleksandra Kollontay sayılabilir. Rosa Lüksemburg ise, marksistlerin kimine göre bu ekipte kimine göre değildir. **Lüksemburg feminizm karşıtıdır, kadınların kurtuluşunu belirgin bir biçimde sosyalizmin kurulmasına endekslemiştir. Ancak kadınların sosyal ve ekonomik haklarını da savunmuş, örneğin kadınlara oy hakkı konusunda teoriyi update etmiştir. Reformizmi sonuna kadar eleştiren bir marksistin, tarihteki büyük toplumsal değişimlerinin hiçbirinin oy vererek gerçekleşmemiş olduğunu görmezden gelerek “evrensel oy hakkı”nı savunması, bu update'in en büyük çıkmazıdır.**

Clara Zetkin'se -Lenin'i oldukça tedirgin eden- 1970'lerin “bilinçlendirme grupları”na benzer gruplar oluşturarak işçi sınıfından kadınlarla yaptığı çalışmalarını ile tanınır. Kadın örgütlenmesi update'ini onun getirdiği söylenebilir.

Kollontay, ismi geçen kişiler arasında meseleye en eleştirel yaklaşan, kadınlarla evlerde yaptığı toplantılarla işçi kadın kongrelerinin belki de temellerini atan kadın olarak kendi partisindeki erkeklerle bu meselelerde en çok çarpışandır. Ancak *“...Oysa gerçekten özgür olabilmek için kadın, bugünkü biçimiyle zaman aşımına uğramış ve engelleyici hale gelmiş olan ailenin ona yüklediği zincirlerinden kurtulmak zorundadır. Kadın için aile sorununun çözümü, ekonomik bağımsızlığın tam olarak elde edilmesi ve siyasal eşitliğin kazanılmasından daha az önemli değildir.”* gibi eleştirileriyle update'ler getirmeye çalıştığı marksizmin eksikliğini yamamaya çalışır.

Markсист Feministler ve Sosyalist Feministlerin Kesişim Update'leri

Proleter Kadın Hareketi'nden sonraki en keskin dönemeç 60'lı yılların sonunda yer alır. Bahsi geçen bu dönemde politize olan pek çok kadın, marksist kuramı keşfettikleri dönemde, yükselmekte olan "kadınların özgürlük mücadelesi"nin de etkisi altındaydı. Kısa zaman içinde karşılımlarına büyük bir sorun çıktı; marksist kuramda "kadın sorunu" adı verilen meselenin incelenmesi ve bu meseleye değinen belli başlı on dokuzuncu yüzyıl metinleri üzerine yapılan okumalar, kuramsal geleneğin oldukça hatalı, çelişkili ve yetersiz olduğunu gözler önüne serdi.

Başlangıçta pek çokları, marksizmin temellerinin "kadınların özgürlüğü" savunucularının sorduğu soruları yanıtlayacak şekilde genişletilmesinin yeterli olacağını düşündü. "*Ancak bunun fazlaca mekanik bir çözüm olduğu ve geriye açıklanması gereken pek çok nokta bıraktığı kısa sürede kavranıldı. Karşımızda duran Marksist kuram ve kadınların ezilmişliğine dair sosyalist çalışma mirası, kapsamlı bir dönüşüm ihtiyacı sergiliyordu. Durumun kavranmasıyla birlikte, bazıları Marksizm'den büsbütün koptu. Bazularıyla Marksist kuramı, sosyalist geleneğin yetersizliklerini aşacak bir 'sosyalist-feminist' sentez geliştirmek üzere kullanmakta ısrarcı oldu. Ben Marksist kuramı genişletmek şeklindeki ilk amaca sadık kaldım.*" sözleriyle anlatıyordu yaşanan ayrışmaları ve kendi 'tarafını' Lise Vogel, *Marksizm ve Kadınların Ezilmişliği* isimli kitabında.

Feminizmin kimi özelliklerini marksizme eklemleyen **marksist feminizmde asıl amaç, yine marksizmdeki gibi, işçi sınıfıyla birlikte kapitalizmin üstesinden gelebilmektir.** Geleneksel Komünist Parti ya da Sosyal Demokratların sol kanadına da yakınlığıyla bilinen marksist feminizmin update'lerinden biri, kadının temel üretici fakat ikincil tüketici olarak tanımlanmasıdır. Kadının özgürleşmesi için çocukların yetiştirilmesinden ve ev işlerinden kurtulması gerektiğini savunurlar. Bunun yolu, onlara göre ev işlerinin sosyalleştirilmesinden geçmektedir.

Getirdikleri diğer update ise ev içi üretimin üretici bir faaliyet olmadığı görüşüne karşı çıkmalarından doğar. Bu görüşe göre, kadının üreticiliği erkeğin üreticiliğinin temelidir. **Sermaye birikiminin de temelinde kadının ev içi emeğinin yattığını savunurlar. Kadının ücretli işçi haline getirilmesi projesi ile sınıfsız topluma geçiş için işçi sınıfına katılmak hedeflerindedir.** Ayrıca, kadının ucuz emek gücü haline getirilmesinin, erkek egemenliğinin getirilerinden faydalanan erkek işçilerin tepkilerini soğuran bir mekanizma olduğunu söylerler.

Öncülleri gibi onlar da, kadını "proleter" ortak kimliği içinde tanımladıklarından ötürü, erkek egemenliği gibi kadını ezen devasa iktidar biçimini ve baskı mekanizmalarını görmezden gelmişlerdir.

Sosyalist feministlerden Heidi Hartmann, *Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği* yazısında onları "*Marksizmle feminizmin evliliği, kocayla karısının İngiliz örfi yasasında tanımlanan evliliği gibi olmuştur. Marksizmle feminizm tek bir şeydir ve o bir şey de Marksizmdir... çünkü bunlar, feminist savaşımları, sermayeye karşı yürütülen o 'daha büyük' savaşımın içine katılmaktadırlar... Gereksinmemiz olan ya da sağlıklı bir evlilik ya da boşanmadır.*" sözleriyle, marksist feminizmin net bir eleştirisini yapmıştır:

"*Üstelik, bizim Marksizm türümüzde, bir 'kadın sorunu' yok, çünkü biz kadınları asla öncelikle 'üst-yapıya' ya da başka bir yere kompartımanlaştırmadık.*"

Barbara Ehrenreich'in 1975 yılında "*olduğu şey olması için çok kısa bir tanımlamadır, nihayetinde, gerçekten sosyalist, enternasyonalist, ırkçılık ve heteroseksizm karşıtı feminizm*" olarak tanımladığı **sosyalist feminizm**, toplumsal sınıflaşmayı kadınların yaşamlarının odağında görür, aynı zamanda cinsiyetçi ve ırkçı baskıyı ekonomik sömürüye indirgememeye çalışarak marksizme yeni bir update getirir. Radikal feministlerin sıklıkla kullandıkları "kişisel olan politiktir!" sloganını sahiplenir, aile içi olay

denilerek kadına yönelik cinsiyetçi tahakkümün geçiştirilemeyeceğine inanırlar. “Sınıf çelişkisi”nin yanı sıra toplumsal yapıyı şekillendiren, toplumun kurucu bir ilişkisinin bir başka hakimiyete, toplumsal cinsiyet hakimiyetine yer açmadığı için marksizmi eleştirseler ve Marks’ı kimi zaman “cinsiyet körü” olarak niteleseler de, marksizmi kurtarma çabası içindedirler.

Marksizmin temel kavramlarını kadınların durumunun analizine uygulamaya ve bu kavramlara yeni bir içerik kazandırmaya çalışır. Hayatlarının farklı alanlarının, birbirinden ayrılmaz ve sistematik bir şekilde bağlı olduğunu söyler ve bu bağlılığı tanımlamak için “kesişim” kavramını kullanırlar. Heidi Hartmann ve Christine Delphy’ye göre kadınlar ataerki altında ortak biçimde ezilirler ve bu ortak ezilmişlikleri kadınları bir sınıf haline getirir. Sosyalist feminizm, marksizme “kadınların sınıfı” update’ini getirmiştir.

Josephine Donovan, gerçekte marksist feminizmin artık katışıksız bir marksizmden çok temelde radikal feminizm tarafından değiştirilmiş bir marksizmi temsil ettiğine işaret etmek için artık ikisinin orta yolunun sosyalist feminizm olarak adlandırılmasının uygun olacağını belirtmiştir.

İki kuramdan da alıntıyla oluşturulan “kapitalist ataerkillik” kavramıyla ataerki pratiklerin, toplumsal ilişkilerin ve ideolojilerin, zihniyet yapılarının aile içindeki ve dışındaki ekonomik sömürüyü nasıl yoğunlaştırdığını açıklamaya çalışan update’leri de; marksizmin temelleriyle çeliştiğini bile bile girilen kurtarma çabalarındandır.

Marks ve Engels’ten günümüz marksizminin farklı eğilimlerine kadar farklı dönemlerde, sayamadığımız birçok kadın update’i getirilmiştir marksizme. Yaşamın her alanındaki bütün adaletsizliklerin temelini ve çözümünü ekonomide gören, politik ve sosyal iktidar biçimlerini yok sayan ve iktidarın kendisini bir sorun olarak görmekten ziyade sahiplenen bir ideolojinin update’lerle sıvanarak varlığını sürdürmekten ya da yok olmaktan başka şansı yoktur.

MARKSİZMİN LGBTİQ UPDATE'İ

Almanya’da Nasyonal Sosyalist Parti, 1928’de LGBTİ meselesine bakışımı açıklamıştı: “Erkekler ya da kadınlar arası aşkı onaylayanlar düşmanımızdır.” 1933’te Hitler’in siyasi iktidarı ele geçirmesinin ardından “cinsel açıdan yozlaşmış” denilenler -tarihçilerin kimilerine göre 10 bin, bazılarına göre 50 bin, diğerlerine göre 100 bine yakın kişi- eşcinsel oldukları gerekçesiyle toplama kamplarına gönderildi ve büyük çoğunluğu türlü aşağılamayla, işkenceyle ölene kadar çalıştırıldı, eşcinselliği ortadan kaldırmaya yönelik araştırmalarda denek olarak kullanıldı, katledildi.

1936’daki İberya Devrimi’nin ardından General Franco’nun faşist İspanyası’nda “geleneksel değerler”e geri dönüldü; eşcinsellere karşı geleneksel düşmanlığa. Eşcinseller çeşitli yasalara göre (aleni rezillik, ser-serilik ve adice davranış) yargılanıp hapsediliyordu. Eşcinselleri çeşitli tiksindirme terapileri (kusturucu ilaçlar, elektroşok ve türlü işkence yöntemi) ile “tedavi” etme çalışmaları yapılıyordu.

Yukarıda bahsi geçen **faşistlerin her yönüyle karşısında olma, faşizmin panzehiri olma iddiasındaki örneklerinse faşizmle ve faşizan yöntemlerle uzlaştığı en önemli nokta LGBTİ’ler konusundaydı.**

(Latin Amerika’dan Ortadoğu’ya, İngiltere ve ABD’den Rusya’ya kadar tüm devletler ve resmi ideolojiler bu konuda benzer yaklaşımlar gösteriyordu. Biz bu yazıda marksizmin LGBTİ+ ve queer update’ini konu edindiğimiz için, marksizmi resmi ideolojisi ilan eden devletlerden örnekleri ele alıyoruz.)

Rusya’da 1905 ile 1917 Şubatı arasında, gey kültürü/ edebiyatı ve politikasının yeşerdiği kısa bir dönem yaşandı. 1920’lere geldiğindeyse bu hareket zayıflamıştı. Ne Lenin ne de Troçki’nin eşcinsellik fikrini desteklediği olmuştur. Yeni Sovyet Rejimi eşcinselliği tedavi edilmesi gereken bir hastalık olarak görüyordu. Günden güne yükselen düşmanlık, 1933’te çıkarılan, 34’te tüm sovyetlerde yürürlüğe giren bir yasa ile zirveye vardı. Bu yasayla erkekler arasında cinsel ilişki yasaklandı ve beş yıl ağır çalışma cezası getirildi. Stalin döneminin Sovyet hukuku eşcinselliği kamu ahlakına karşı bir suç haline getirdi ancak bununla yetinmedi. On çocuk doğuran kadınlara madalya veren Stalin’in cinsel çeşitliliğin tamamen karşısında olması pek şaşırtıcı olmamalıdır. Eşkiyalık, karşı devrimci çalışmalar, sabotaj ve casusluk gibi devlete karşı işlenen suçlardan biri ilan etti.

Maocu Çin’in uygulamaları da oldukça katıydı. 1949 Devrimi’nden sonra Çinli geyler toplanıp vuruldular. Lezbiyenler göç etmek zorunda bırakıldılar. Eşcinselliğin “var olmadığı” resmi olarak ilan edildi.

Küba Devrimi’nin ilk yıllarında Sosyalist Küba Devrimi Birleşik Partisi, toplumsal cinsiyet rolleriyle kalıplaşmış heteroseksüel kadın ve heteroseksüel erkeğin dışındaki bütün cinsel kimlik ve yönelimlere karşı ön yargıları besledi. Castro, bunları “*yozlaşmış Batista döneminin bir kalıntısı*” olarak kınıyordu, yok edilmeleri gerekiyordu. Birinci Ulusal Eğitim ve Kültür Kongresi’nde “*eşcinsel sapıkların sosyal patolojik karakteri*” ele alındı ve “*eşcinsel sapıkların tüm dışavurumlarının kesin bir şekilde reddedilmesi ve yayılmalarının önlenmesi*”ne kadar verildi, geyler rehabilitasyon kamplarına kapatıldı. 1983’te ise “toplumda istenmeyen unsurlar”ın Küba’dan ABD’ye gönderildiği Mariel sürgünüyle uzaklaştırıldılar.

Sayılabilir örneklerin bir kısmını sıraladıktan sonra vurgulamamız gereken bir nokta var. Marksistlerin de dediği gibi, bir ideoloji yalnızca pratikteki “yanlış uygulamalar” üzerinden eleştirilemez.

Marksizmin Temelinde LGBTİ'lere Bakış

Öncelikle belirtmelidir ki, iddia edilen aksine, Marks ve Engels'in kitaplarında, mektuplarında ya da başka metinlerinde LGBTİ "mücadelesi"nin esamesi okunmaz. İki yüzyıllık bu ideolojide, bu konuda farklı kesimlerin farklı görüşleri olmuştur, fikir birliği yoktur.

Marksizmin kuramsal kurucularından **Karl Marks ve Friedrich Engels yayınlanmış çalışmalarında LGBTİ konusuna dair çok az şey söylediler ve genel olarak cins, cinsiyet, cinsel kimlik ve yönelim ya da cinselliğe nadiren yorum yaptılar; yaptıklarında da çoğunlukla ekonomiyle ilişkilendirerek.** Örneğin Marks, "özgür kişilikten kastın, insanın kendi manevi ve erotik güçlerinin bilincine vararak, onları 'dengeli' bir tarzda kullanması" demek olduğunu söyler. Marks'a göre kapitalist ilişkilerin özgür ve özgün kişiliği engellediği ortadadır. Hatta gelişmiş meta ekonomisinde, ancak bazı insanlar, o da özel ve uygun koşullarda, kişilik kazanabilir.

Engels ise *Anti Dühring*'de şunu söyler: "*Kapitalizm, insanların arasındaki her türden doğal ve insani ilişki yanında, cinsler arası ilişkileri de yıkıma uğratmaktadır.*" Çoğu metninde -o dönemde bu şekilde adlandırılmasa dahi- heteronormativitenin de keskin bir savunucusudur. *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* kitabında, "İlk iş bölümü, erkekle kadın arasında, döl verme bakımından yapılan iş bölümüdür." der ve ekler "Tarihte kendini gösteren ilk sınıf çatışması, erkekle kadın arasındaki uzlaşmaz karşıtlığın karı-koca evliliği içindeki gelişmesiyle ve ilk sınıf baskısı da dişi cinsin erkek cins tarafından baskı altına alınmasıyla düşümeştir." Bununla birlikte Engels'in erkek eşcinselliğini eleştirdiği ve bu durumu "antik Yunan oğlancılığı" ile ilişkilendirdiği yazıları, mektupları da mevcuttur.

İçinde buldukları dönemde, Weimar Cumhuriyeti'ndeki Alman Komünist Partisi, Magnus Hirschfeld'in önerdiği yetişkinler arasındaki özel ve rızalı eşcinsel ilişkileri yasallaştırma çabalarını desteklemek amacıyla sosyal demokrat gruplarla bir araya gelmiştir. Engels, Marks'a yazdığı 22 Haziran 1869 tarihli mektubunda bu olaydan şöyle bahseder: "*Doğu Avrupa'da Utrichs ve Hirschfeld önderliğindeki eşcinsel hakları hareketleri midemi bulandırıyor. Eşcinseller doğaya karşı çıkan sapkın asalaklardır ve yok edilmeleri gerekir. Çünkü komünal hayatın devamı için gereken yeni bireylerin üretimini gerçekleştiremezler. Komünistler ve bu sapıklar asla bir ittifak yapamaz.*" Bu ve benzeri örneklerle Engels'in metinlerinde sıklıkla karşılaşılabilir ancak bütün örnekleri sıralamak gibi bir niyetimiz yoktur.

"Marks ve LGBTİ" başlığında bulunabilecek olanın, bu konu üzerinde düşünüp taşınmayı reddediş, "Engels ve LGBTİ"de karşılaşılanın ise dahil olan bireylere açıkça düşmanlık olduğu açıktır.

Gökkuşağının Kızılı mı, Kızıla Gökkuşağı Update'i mi?

"Aşkta özgürlük, sekste özgürlük demek değildir."

Lenin

Marksist geleneğin devamcılarının neredeyse tümü, 1960'lara dek eşcinselliği ve heteronormatif ailenin sınırlarına girmeyen bütün cinsel yönelimleri "ahlaksızlık" ya da "hastalık" olarak görmeyi sürdürdü. 68'in ardından bu durumun yüzde yüz değişip değişmediği başka bir tartışmanın konusudur.

LGBTİ ve Queer hareketlerinin öncülü diyebileceğimiz eşcinsel hareketi, 1960'lara geldiğinde radikal ve yüzünü toplumsallaşmaya dönen bir hareket haline geldi. 1969 Haziranı'nda New York'taki Stonewall Barı'nın polis tarafından basılması olayında, eşcinseller saatlerce polisle çatıştı. **Literatürümüze "Stonewall İsyanı" olarak giren bu olay, yüzlerce-binlerce örgütlenmenin doğmasında ve cinsel özgürlüğün toplumsal değişimin maddelerinden biri haline gelmesinde oldukça etkili oldu.**

Güncel duruma bakıldığında gökkuşağının kızılı benzetmesinden marksizm ve LGBTİ mücadelesi başlıklarına, ve hatta queer marksizm denilen bir kurama dair pek çok şey yazıp çiziliyor. LGBTİ ve queer mücadeleleri, sınıf gibi çok daha büyük(!) temelleri ve amaçları olduğu iddia edilen marksizme eklenmeye çalışılıyor; bu update'lerin teorisyenleri, "Marks ve Engels'in ... [LGBT'nin] ezilmesinin analizi ve buna karşı verilecek başarılı bir savaş için gerekli kavramsal araçları sağladığı"ni bile iddia edebiliyor.

Marksizmin eşcinsellik kavrayışının "burjuva toplumundaki bozulmanın ve çöküşün ifadesi" olarak işaretlenmekten çoğu zaman öteye gidememişken yükselen ve toplumsallaşan hareketlerin etkisiyle, yükselme ve toplumsallaşma kaygısının getirdiği bir popülizmle LGBTİ+ ve queer update'lerine ihtiyaç duyduğunu söyleyebiliriz.

LGBTİ hareketin Marksizme yönelttiği belki de en temel eleştirilerden biri, her türden çatışmanın ancak sınıf çatışmasıyla ilişkilendirilmesi üzerineydi. Son derece yeni diyebileceğimiz yukarıda sayılan update'lerin en büyük çelişkisi ise, yıllardır yapılan eleştirileri hala karşılayamıyor oluşunun yanında sorulması gereken soru şu: "İki yüzyıllık teorinin üzerine teorinin temeliyle tamamen çelişen update'ler getirilerek bu çelişkinin aşılması mümkün müdür acaba?"

MARKSİZMİN EKOLOJİ UPDATE'İ

Son yarım yüzyılda ekolojiyi gündemleştirenler, marksizmin ekoloji mücadelesini kapsadığını iddia edenler ve marksizmin ekolojiyle ilişkisini genişletme eğiliminde olup ekososyalizm ya da ekolojist marksizm savlarını ortaya atanlar, bir bütün olarak marksizmin ekoloji update'ini gerçekleştirmişlerdir. Savlarını dayandırdıkları nokta, doğrudan Marks'ın yazdıkları olduğu için, biz de bu yazımızın merkezine Marks'ı, onun savunucularını ve eleştirisini aldık. Bu update'in güncel toplumsal hareketlenmelerden uzak kalmamak, eski hareketliliğe yeniden ulaşmak, yeni ve yerel örgütlenmeler başlatarak toplumsallaşmaktan başka bir amacının olabileceğini iddia etmek pek mümkün değildir.

Marksizmi Yeşile Boyamak

“...Özgürlük ancak doğanın kör güçlerinin önüne katılmak yerine, doğayla olan karşılıklı ilişkilerini rasyonel bir biçimde düzenleyen ve doğayı ortak bir denetim altına sokan toplumsal insan, ortaklaşa üreticiler tarafından gerçekleştirilebilir...”

Marks

Kapital III. Cilt

Marks’tan alıntılanan sözdaki “kör” ve “bilinmeyen doğa” imgelerinin, doğayı kötöleyen-küçümseyen bir ima taşıdığı ortadadır ve böyle bir doğa tarafından yönetilmenin kabul edilemezliği, onun egemenlik altına alınması gerektiğine işaret eder.

Marks’ın doğayı egemenlik altına alma öngörüsünün temel düşünce kaynaklarından birisi, onun “ilerlemeci” oluşudur. *“Hindistan’da Britanya Yönetiminin Gelecekteki Sonuçları”* adlı makalesinde ilerlemecilik oldukça açıktır: *“Tarihin burjuva dönemi, yeni dünyanın maddi temelini yaratmak zorundadır... Bir yanda insanoğlunun karşılıklı bağımlılığı üzerine kurulmuş bulunan evrensel karşılıklı ilişkiyi ve bu ilişkinin araçlarını; öte yanda, insanın üretici güçlerinin geliştirilmesini ve maddi üretimin doğal araçların bilimsel bir biçimde yönetilmesine dönüştürülmesini...”* Marks, yine doğayı fetih gerekliliğini vurgulamakta, uygarlık için gerekli gördüğü sermayeyi yükseltmektedir ve en önemlisi, bu süreci “doğal ve zorunlu” karşılamaktadır. Bu yaklaşımın ekolojik düşünceye yakınlığından değil, olsa olsa karşıtlığından söz edilmesi gereklidir.

Karşıtlığı görmezden gelenlerden ve ekososyalizmin büyük isimlerinden olan John Bellamy Foster, *“Marks’ı ekolojiye gereken ilgiyi göstermediği için kınamanın uzun bir geçmişi varsa da, tartışmalarla geçen on yılların sonunda, bu görüşün olgularla uyumadığı açık biçimde ortaya çıkmıştır. Tersine, İtalyan coğrafyacı Massimo Quaini’nin gözlemlediği gibi, ‘Marks... modern burjuva ekoloji bilincinin ortaya çıkmasından önce doğanın sömürülmesini kınamıştı.’* demiş ve marksizme ilk ekolojik teorik temel olma durumunu atfetmiştir.

Marks’ın doğa anlayışının, onun ekolojik görüşünün kanıtı olduğu iddia edilir. Bu tarz bir bağ kuranlar, doğa ve insan arasındaki kopmaz bağlara, bu bağlardan kaynaklı uyarılara dikkat çekse de; bu temel felsefenin doğa üzerinde egemenlik kuran, bütün dünyayı insanın emek dolayımıyla oluşmuş bir yere çevirmeyi (belki büyük bir üretim tesisine dönüştürmeyi) arzulayan, insanlık ile doğa arasında kaçınılmaz bir karşıtlık olduğunu düşünen “üretimci” ya da “Prometheusçu” bir görüşü savunan düşünceleri görmezden gelirler.

Foster gibi düşünürler, Marks’ın düşüncelerinin bağlamını değiştiren Marks yorumlarıyla, ideolojiyi güncelle uyumlu hale getirmeye çalışmışlardır. Bu tarz çabalar, marksizmin ilerlemeci varlığını değiştirmekte yetersizdir. Bu tarz bir ilerlemecilik, kapitalizmin üreticilik zihniyetinden kopamayışı gösterir. Üretimsel değişimin olabilmesi için, kapitalizm aşaması gereklidir. Hatta bu gereklilik, onun yarattığı teknik olanaklar sayesinde doğaya fazla yük bindirilmemesine neden olacaktır. Bu ilerlemeci anlayışın kutsadığı çalışma fikri, kökenini Protestan ahlakının çalışmayı yüceltmesinden, bunu insanın özü olarak görmesinden alır. Çalışma meselesine ilişkin temel itirazlar, Marksistler tarafından emek-iş ayrımı yapılarak da ortaya konmuştur. Emek doğayla bütünleşmeyi gerektiren tüm faaliyetlerin adıyla, tüm kapitalist süreç boyunca insanın doğayla “emek” dolayımıyla ilişki kurduğu iddiasının altı boştur. Kapitalist süreç, tamamıyla doğadan kopuşa neden oluyorsa, kapitalist ilişkilerin ortaya çıktığı bir ortamda emek ortaya çıkamaz.

Enrique Leff *“gerek geleneksel iktisadın, gerekse tarihsel materyalizmin doğayı bir kenara ittiğini, bu yüzden iş ekolojik tahribata geldiğinde her iki yaklaşımın da kuramsal sorunlarla sorunlarla yüz*

“yüze geldiğini” söyleyerek güncellenmeleri gerektiğini vurgular. Bunun, marksizmin materyalist ve sınıf temelli yaklaşımının mantıksal sonucu olduğunu söyleyebiliriz.

Bununla birlikte Marks taraftarları, bir “olgu” olarak ekolojik sorunları bilmese de Marks’ın çözümlemelerinde bugün ekolojik sorunlar altında dile getirilen bazı sorunları vurguladığını ileri sürerler. *Marksizm ve Ekoloji* isimli kitabında Gunnar Skirberkk, “...bugün ekolojik olarak tanımlanan yetersiz beslenme, hava ve su kirliliği, gürültü, çevrenin bozulması ve nüfus artışı Marks döneminde proletaryanın sorunlarıydı ve Marks bunları çok iyi analiz etti.” demiştir. Bir kuramın ekoloji tabanlı olup olmadığı sorusu, -başkaca belirleyiciler olsa da- en çok doğanın nasıl anlaşılması gerektiği ile ilgilidir. İnsanı merkeze koyan, ekolojik yıkımın sonunda insanı ve onun etkinliklerini de etkileyeceğinden dolayı yakınan algı, ekoloji mücadelesinde çevreci olarak adlandırılır. Çevrecilerin dert edindiği mesele de “çevre sorunu”dur. **Marks’ın bahsettiği sorunların “ekolojik sorunlar”ı değil, en fazla “çevre sorunu”nu ifade ettiğini unutmamak gerekir; salt ekonomik anlamda kapitalizmle ilişkilendirilen “çevre sorunu”...**

Marksistlerin Marks’a Yaptıkları Eleştiriler de Eleştirilmelidir

Marks’a ekoloji konusunda eleştiri yapan marksistlerin bu eleştirilerini yaparken kullandıkları düşünme biçiminin, Marks’inkinden ne kadar farklı olduğu sorusu, bu noktada oldukça önemlidir.

Örneğin, Marks’ın doğa anlayışına yapılan eleştirileri çürütmeye yönelik tezlerini sıraladığı *Marks ve Doğa: Al Yeşil Bir Perspektif* kitabında Paul Burkett, en yaygın eleştirilerden birinin şu olduğunu söyler: “Marks’ın kapitalizm tahlili, doğanın üretime olan katkısını ya tümüyle göz ardı eder ya da bu katkının önemini küçümser; bu durum, özellikle de onun emek değer kuramı için geçerlidir.” Burkett bu eleştiriye “Marks’ın doğanın üretime olan katkısını elbette önemsedığı”ne dair kanıtlarla çürütür. Ancak asıl meseleye yani doğanın sadece üretime olan katkısına değer atfedilmesine dair herhangi bir eleştirisi yoktur, olması da beklenmemelidir.

Engels, Aralık 1882’de Marks’a yazdığı, Podolinsky’nin tarımdaki enerji kullanımının ölçülebilirliğiyle ilgili önerisine dair mektubunda şunları söylemişti: “Enerji rezervlerini, kömürü, mineralleri ve ormanları nasıl kötü bir biçimde tükettiğimizi sen benden daha iyi bilirsin.” John Bellamy Foster, bu mektupla ilgili *Ekoloji ve Ekonomi* isimli kitabında “...Marks ve Engels’i, üretici güçlerin geliştirilmesi dedikleri meseleye gereğinden fazla heves duymaları sebebiyle eleştirmek mümkün.” der. Marks ve Engels enerji rezervleri, kömür, mineraller ve ormanların kaynak olarak görülüp tüketilmesinden değil “kötü bir biçimde” yani sürdürülemez biçimde tüketilmesinden rahatsızlardır; asıl eleştirilmesi gereken de budur.

Ekolojik hareketin felsefi temeli olma iddiasında olan marksistler, varlık-kaynak tartışmasında, kaynak ekonomisi dilinden konuşur. Doğa, kapitalizm için olduğu kadar onlar için de “üretim ve tüketim sarmalında hammadde sağlayacak bir depo” yani “kaynak”tır. Kaynak ekonomisinin, literatüre liberal ekonominin meşhur sınırlı kaynaklar-sınırsız ihtiyaçlar denkleminde girmiş olduğu düşünülürse, ekosozyalizmin ekolojik mücadeleye felsefi kaynak olma iddiası bir yana, liberal kökenlerini sorgulamaya başlaması şarttır. Her şekilde “mülk edinilecek” bir kaynak olan doğa, özel mülkiyetin olmaktan çıkacak, ama kamu mülkü haline gelecektir.

Bu noktada yapılması gereken, insan dolayımından arındırılmış bir şekilde, doğa ve içerisindekilerin varlık olarak görülmesidir. Marksist bakış açısı, varlıkları insan etkinlikleriyle ilişkilendirip kaynak olarak görmekte ısrarcıdır. Bu, faydacı bir bakış açısıdır. Bu faydacı bakış açısı ise iktidarlı ilişkilerin kurulmasındaki temel nedenlerden biridir. Dolayısıyla ekolojik krize neden olan bir bakış açısıyla çözüm ortaya konamaz.

Anarşist Kütüphane

Meydan Gazetesi
Marksizmin UPDATE'i – Basit Bir Marksizm Eleştirisi
26.04.2018

Bu yazı Meydan Gazetesi'nin 45. sayısında yayınlanmıştır.

tr.anarchistlibraries.net